

THE COMPANY "DEL c.z." (CZECH REPUBLIC)
NES NOVA DUBNICA sro (SLOVAK REPUBLIC)
UNIVERSITY OF MALAYSIA PAHANG (MALAYSIA)
UNIVERSIDAD NACIONAL AUTÓNOMA DE MÉXICO (MÉXICO)

INNOVATION PROCESSES IN SCIENCE AND EDUCATION

MATERIALS
OF THE VII INTERNATIONAL RESEARCH
AND PRACTICAL INTERNET CONFERENCE

November 11-13, 2025

Zdar nad Sazavou, 2025

DEL c.z.

DEL c.z. Strojírenská 38, 591 01 Žďár nad Sázavou, CZECH REPUBLIC

Materials of the VII International Research and Practical Internet Conference "Innovation Processes in Science and Education", - 2025.

ISBN 978-966-8796-21-9

Innovation Processes in Science and Education: Materials of the VII International Research and Practical Internet Conference (November 11-13, 2025) : collection of abstracts [for the general ed. Ph.D Serhii Onyshchenko]. Zdar nad Sazavou : "DEL c.z.", 2025. 57 p.

The collection includes materials of the VII International research and practical internet conference "Innovation Processes in Science and Education". The materials of the collection will be useful for researchers, scientists, graduate students, researchers, teachers, students

The author is responsible for the content of the articles and the correctness of the citation.

© Authors, 2025

© DEL c.z., 2025

CONTENT

BIOLOGICAL SCIENCES. ECOLOGY

Орачевський Д.А., Коробчук Л.І.

Електричний смог як фактор антропогенного впливу на екологію людини та міське середовище 5

PUBLIC ADMINISTRATION AND ECONOMY

Нуманова К.А., Бикова А.Л.

Демографічні виклики формування, збереження та розвитку людського капіталу України в умовах війни 8

ART STUDIES

Гайда І.Б.

Ресурсний підхід у підготовці фахівців музичного мистецтва 11

Філяк Р.В.

Міжнародний досвід організації діяльності мистецьких шкіл в умовах глобальних викликів 14

Школяр С.Р.

Архітектура андерграунду: арт-кластери як просторові практики контркультури 17

PEDAGOGY AND PSYCHOLOGY

Serhii Onyshchenko

Use of Mobile Applications for Formation Professional Competence During the Study of Energy Cycle Disciplines 20

Дмитрієва С.М., Ящук М.В.

Формування правильної звуковимови у дітей старшого дошкільного віку засобами артикуляційної гімнастики 23

Котлова Л.О., Захарчук К.С.

Системна інтеграція емоційного інтелекту "я-концепція" у подоланні психосоціальних бар'єрів у дітей з порушенням писемного мовлення в інклюзивному середовищі 26

Кучер І.О., Гладуш В.А.

Корекційна робота асистента вчителя з учнями інклюзивної школи з ПМР .. 33

Міненко О.О.

Особливості розвитку емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку 35

Неводнича І.О., Гріщенко К.В.

Способи постановки звуків у дошкільників із ФФНМ 38

Неводнича І.О., Кузьмінська Д.Я.

Ефективність застосування сучасних логопедичних технологій у розвитку лексико-граматичної сторони мовлення у дітей молодшого шкільного віку . 41

Седова Н.А.

Забезпечення інклюзивного простору в умовах викликів війни: протидія булінгу щодо здобувачів освіти з інвалідністю в Україні та поза її межами . . . 45

BASICS OF HEALTH. PHYSICAL CULTURE AND SPORTS

Поляченко К.С.

Інновації у фізичній культурі та спорті 48

Чекмарьова Н.Г., Хаджинов В.А.

Вплив фізичної культури на формування особистих якостей сучасної молоді 50

Шевчук О.М.

Фізичне та психологічне відновлення учасників та ветеранів бойових дій . . . 53

TECHNICAL SCIENCES

Fidan Yolchiyeva

Investigation of Physical and Chemical Indicators for Ecological Assessment of Water Quality in the Oguz-Gabala-Baku Water Pipeline 56

BIOLOGICAL SCIENCES. ECOLOGY

**ЕЛЕКТРИЧНИЙ СМОГ ЯК ФАКТОР АНТРОПОГЕННОГО ВПЛИВУ НА
ЕКОЛОГІЮ ЛЮДИНИ ТА МІСЬКЕ СЕРЕДОВИЩЕ**

Орачевський Данило Андрійович

Магістрант кафедри екології

(Луцький національний технічний університет)

Науковий керівник: **Коробчук Людмила Іванівна**

Кандидат педагогічних наук, доцент

(Луцький національний технічний університет)

Стрімкий розвиток техносфери, інформатизації та автоматизації міських процесів зумовив появу нового виду екологічного ризику – електромагнітного забруднення, або так званого електричного смогу. Це невидиме, але постійно діюче техногенне явище охоплює всі мегаполіси світу, створюючи невідомі раніше загрози для здоров'я людини та стану навколишнього природного середовища. Електричний смог стає все більш відчутною з розвитком цифрової економіки, систем мобільного зв'язку, бездротових технологій і електротранспорту.

Нині, в умовах стрімкого техногенного розвитку міських територій зростає рівень електромагнітного забруднення довкілля. Електричний смог формується під впливом випромінювань від ліній електропередач, транспортних систем, мобільного зв'язку, побутових і промислових пристроїв. Його дія має прихований, але стійкий негативний ефект як для екологічного стану міста, так і для фізіологічного та психоемоційного стану людини. Екологія людини як науковий напрям покликана досліджувати межі адаптаційних можливостей організму в умовах зростаючого антропогенного навантаження.

Сучасне місто функціонує у багаторівневому полі електромагнітних впливів, у якому людина перебуває практично безперервно. Незважаючи на відсутність безпосереднього візуального сприйняття цього явища, воно поступово впливає на біологічні системи, змінюючи їхній електрофізіологічний баланс. Електромагнітне забруднення у містах формується під дією різних джерел, серед яких можна виділити кілька основних груп: енергетичні джерела (ЛЕП, трансформаторні підстанції, системи міського електропостачання), об'єкти яких генерують низькочастотні електромагнітні поля (50 Гц), які можуть впливати на біоелектричні процеси живих організмів; комунікаційні системи (Wi-Fi-мережі, радіо- й телевежі, супутниковий зв'язок), які створюють високочастотне випромінювання (від 800 МГц до 6 ГГц), яке легко поширюється у щільній міській забудові; побутові та офісні пристрої (побутова техніка, зарядні станції, роутери) а також транспортні системи (електромобілі, трамваї, метро, системи керування рухом, навігація).

Загалом, за оцінками експертів, у мегаполісах рівень електромагнітного фону перевищує природний у 50-100 разів, що вказує на необхідність системного контролю даного явища. Беручи до уваги, що організм людини – складна

біоелектрична система, яка функціонує завдяки мікрострумам у клітинах і тканинах. То будь-яке зовнішнє електромагнітне поле може порушити цей баланс, викликаючи низку функціональних збоїв, таких як зміни електропровідності клітинних мембран; порушення роботи нервової та серцево-судинної систем; розлади сну, концентрації уваги, підвищена стомлюваність; зниження імунної реактивності; посилення оксидативного стресу та зміни гормонального фону. Окрім того, існує думка, що тривале перебування поблизу джерел високочастотного випромінювання може підвищувати ризики розвитку онкологічних та неврологічних захворювань. Особливо вразливими вважаються діти, чия нервова система перебуває у процесі формування, та люди похилого віку, у яких знижена здатність організму до адаптації.

Вплив електричного смогу може поширюватись і на інші елементи біосфери, наприклад, в результаті впливу на рослинність, може спостерігатись зниження швидкості росту, порушення фотосинтезу, зміни водного балансу листяних тканин. При тривалій дії електромагнітних хвиль на тварин, може спостерігатись дезорієнтація птахів і комах, які орієнтуються за магнітним полем Землі, а також можливі впливи на ґрунтову мікрофлору.

Встановлено, що концентрація електромагнітних полів у великих містах перевищує фонові рівні у 3-5 разів, що сприяє розвитку функціональних розладів нервової системи, порушенню сну, підвищеній втомлюваності населення. Накопичення електромагнітних хвиль у щільно забудованих районах спричиняє зміни у мікрокліматі міста, впливає на якість повітря та біологічну активність зелених насаджень. Електричний смог у поєднанні з іншими видами забруднення (шумовим, тепловим, хімічним) формує синергетичний ефект, який значно ускладнює екологічну ситуацію в мегаполісах.

Таким чином, електричний смог є системним екологічним чинником, який, хоча й не має безпосереднього фізичного прояву, поступово трансформує біосферні процеси у міських екосистемах.

Більшість країн Європейського Союзу вже впровадили нормативи максимально допустимих рівнів електромагнітного випромінювання у громадських місцях. Наприклад, у Швеції допустима межа становить 0,1 мкТл для магнітного поля промислової частоти. В Україні діють санітарні норми, проте їх застосування обмежене через відсутність системного моніторингу.

Проаналізувавши основні впливи електромагнітного випромінювання на міське середовище та його мешканців, ми вважаємо, доцільно застосовувати низку підходів для його мінімізації, а саме:

- в будівельній галузі застосовувати екранувальні матеріали;
- періодичні вимірювання електромагнітного фону в школах, лікарнях, офісах тощо;
- провести інтенсивніше озеленення міських територій, особливо посадка дерев із густою кроною, які знижують інтенсивність електромагнітних хвиль;
- розробити індикатори ризику для населення;

- раціональне розміщення базових станцій зв'язку поза межами житлових зон;
- створити національну систему електроекологічного моніторингу;
- забезпечити нормативно-правове регулювання розміщення джерел випромінювання;
- використання енергоефективних технологій, що зменшують рівень побічного випромінювання
- проводити просвітницькі кампанії серед населення щодо правил безпечного користування електронними пристроями

Отже, електричний смог необхідно розглядати як новітню форму антропогенного навантаження, що безпосередньо впливає на екологію людини та якість міського середовища. Його вплив проявляється поступово, але має кумулятивний ефект. Тому актуальними є розробка системи постійного моніторингу електромагнітного поля, упровадження санітарно-захисних зон, обмеження інтенсивності випромінювання техногенних об'єктів, а також підвищення екологічної обізнаності населення. Раціональне планування міських територій із урахуванням електромагнітного навантаження є важливою складовою сталого розвитку та гарантією збереження здоров'я людини.

PUBLIC ADMINISTRATION AND ECONOMY

ДЕМОГРАФІЧНІ ВИКЛИКИ ФОРМУВАННЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ
ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Нуманова Карина Алішерівна

Студентка Університету митної справи та фінансів
(Науковий керівник: **Бикова Адель Леонідівна**, к.е.н., доц.,
завідувач кафедри економіки та економічної безпеки
Університету митної справи та фінансів)

Людський капітал є ключовим чинником відновлення та сталого розвитку України, адже саме від його збереження й ефективного використання залежить повоєнне відродження економіки, суспільства та державних інституцій. Під людським капіталом розуміють сукупність набутих і потенційних якостей людини – знань, умінь, здоров'я, цінностей та мотивацій, – які визначають її здатність до продуктивної діяльності, створення економічних і соціальних благ та забезпечення розвитку держави [1].

Одним із головних викликів для формування й збереження людського капіталу України є сучасна демографічна ситуація. Вона характеризується низкою негативних тенденцій: скороченням чисельності населення, низьким рівнем народжуваності, передчасною смертністю, старінням нації, міграційними процесами та депортаціями. З початком повномасштабної війни ці проблеми набули особливої гостроти, спричинивши поглиблення демографічної кризи.

Головні демографічні ризики формуються насамперед через тривалу тенденцію скорочення чисельності населення. За даними Державної служби статистики, чисельність населення України протягом періоду незалежності непохитно скорочується – спостерігається стійка депопуляція: населення зменшилося з 51,5 млн у 1991 році до 40,9 млн на початок 2022 року [2]. Війна лише посилила ці негативні тенденції, загостривши проблему втрат як фактичного, так і потенційного людського ресурсу.

Депопуляційні процеси супроводжуються поступовим старінням населення – ще одним визначальним трендом для України. Станом на 1 січня 2022 р. частка осіб віком 60 років і старше становила 24,8%. При цьому очікувана тривалість життя чоловіків (65,1 року) залишається майже на десять років нижчою, ніж у жінок (74,4 року) [3]. Виїзд за кордон значної частини молоді, студентів і дітей під час війни створює додаткову загрозу втрати майбутнього інтелектуального потенціалу країни. Як наслідок, зростає демографічне навантаження: менша кількість працюючих громадян має забезпечувати більшу кількість непрацездатних, що посилює тиск на соціальну систему та економіку.

Однією з головних причин стрімкого скорочення населення України є масштабна зовнішня міграція, яка поступово переростає у загрозу не лише для розвитку людського капіталу, а й для національної економіки загалом. Станом на квітень 2025 року за кордоном перебуває близько семи мільйонів українців [4].

Соціологічні дослідження свідчать, що більшість емігрантів – це люди працездатного віку: 42% – у віці 30–39 років, 29% – 40–49 років. Понад 80% із них мають вищу або незакінчену вищу освіту, що вказує на втрату значного інтелектуального ресурсу країни. Серед українських біженців 30% становлять висококваліфіковані фахівці, 12% – кваліфіковані працівники, 14% – керівники різних рівнів, ще 14% – підприємці [3]. Тривала війна, руйнування економічної інфраструктури та складний процес післявоєнного відновлення підвищують ризики неповернення значної частини цих громадян, що загострює проблему демографічного виснаження та втрати трудового потенціалу.

За оцінками Інституту демографії та проблем якості життя НАН України, прогнозується, що чисельність населення країни до 2041 року може зменшитися до 28,9 млн осіб, а через наступні десять років – до 25,2 млн [5]. Таке зменшення зумовлене тривалим впливом воєнних і соціально-економічних факторів, що продовжуватимуть діяти навіть після завершення бойових дій. Точність прогнозів ускладнюється через обмеженість статистичних даних, особливо через неможливість складання демографічної статистики тимчасово окупованих територій, а також невизначеність подальшого перебігу війни.

За цих умов Україна потребує системної державної політики, спрямованої на зниження демографічних ризиків, стабілізацію відтворення населення, збереження та розвитку людського капіталу. Важливим завданням стає забезпечення достатньої чисельності та якості робочої сили, необхідної для воєнного періоду й подальшого повоєнного відновлення економіки.

У вересні 2024 року з цією метою було схвалено Стратегію демографічного розвитку України на період до 2040 року, розраховану на подолання ключових демографічних викликів. Документ окреслює комплекс пріоритетних напрямів державної політики, серед яких підтримка сімей і підвищення рівня народжуваності, збереження репродуктивного здоров'я населення, покращення умов праці та стимулювання офіційного працевлаштування. До того ж важливе місце посідають заходи, спрямовані на зниження рівня передчасної смертності, створення сприятливих умов для повернення трудових мігрантів, їх професійної самореалізації в Україні, а також на інтеграцію внутрішньо переміщених осіб у соціально-економічне життя громад [5].

Ефективна реалізація положень Стратегії покликана забезпечити зміцнення демографічної стійкості, що стане основою для повоєнного відновлення, економічного зростання та збереження людського потенціалу України. Стратегія має потенціал стимулювати повернення українців із-за кордону, що є важливою передумовою формування стійкого людського капіталу й побудови модерної європейської держави.

Таким чином, демографічна ситуація в Україні сьогодні має складний і багатовимірний характер. Вона поєднує довготривалі негативні тенденції, що накопичувалися роками, та нові виклики, спричинені війною. Подолати демографічну кризу можливо лише за умови системних і послідовних рішень: підтримки народжуваності, створення безпечного та гідного середовища для

життя, повернення мігрантів, розвитку освіти та охорони здоров'я. Демографічна політика має стати одним із ключових напрямів державної стратегії, адже саме людський капітал є основою майбутнього України.

Список використаних джерел

1. Грішнова О. А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки: монографія. О. А. Грішнова. К. : Т-во «Знання», КОО, 2004. 254 с.

2. Державна служба статистики України. Офіційний вебсайт. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 20.10.2025)

3. Соціально-демографічна ситуація в Україні: шляхи подолання. *Національний інститут стратегічних досліджень*. [Електронний ресурс]. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/sotsialno-demohrafichna-sytuatsiya-v-ukrayini-shlyakhy-podolannya> (дата звернення: 24.10.2025).

4. Макроекономічний та монетарний огляд: червень 2025 року. *Національний банк України*. [Електронний ресурс]. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/makroekonomichniy-ta-monetarniy-oglyad-cherven-2025-roku>

5. Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.09.2024 р. № 922-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 24.10.2025).

ART STUDIES

РЕСУРСНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Гайда Ігор Богданович

аспірант

(Мукачівський державний університет)

Упродовж останніх років у педагогічній науці спостерігається зростання інтересу до проблеми вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців. Центр уваги дослідників дедалі більше зміщується до особистості здобувача освіти, яка, будучи біологічною істотою, водночас реалізує себе як соціальний особистість. Вона активно включається в суспільні процеси – політичні, економічні, організаційні – і водночас проходить шлях самопізнання та формування власної ідентичності, що безпосередньо впливає на якість її професійної підготовки. Тому завданням вищої освіти є створення умов, які сприятимуть не лише професійному, а й особистісному зростанню здобувача, що в майбутньому забезпечить його здатність до самореалізації, адаптації в динамічному соціальному середовищі та ефективного виконання професійних функцій.

Такий антропоцентричний підхід актуалізує потребу в інтеграції ресурсного компонента в освітній процес. Йдеться не лише про традиційні умови навчального середовища, а й про сукупність засобів, можливостей і внутрішніх потенціалів, які сприяють ефективному навчанню, вихованню та особистісному зростанню. Таким чином сучасне трактування ресурсів вже не може охоплювати лише матеріально-технічні чи організаційні аспекти, а й включати індивідуальні якості здобувача, що дозволяють йому успішно долати життєві виклики.

У контексті вищої освіти ресурсний підхід передбачає побудову навчально-виховного процесу, орієнтованого на виявлення, розвиток і підтримку особистісного потенціалу кожного студента. Це створює умови для розкриття індивідуальності та усвідомлення власного «Я». Наукова думка при цьому розрізняє ресурси зовнішнього та внутрішнього характеру, що дозволяє комплексно оцінювати освітнє середовище та особистісні резерви здобувача.

До зовнішніх ресурсів в підготовці фахівців музичного мистецтва включаємо: методичне забезпечення, навчальні програми, музичний інструментарій, педагогічний репертуар, освітнє середовище, культурні практики, концертні майданчики, фестивалі, конкурси, педагогічні кадри, технічні засоби, інтернет, бібліотечні фонди, стажування, конференції, грантові програми та ін.

До внутрішніх ресурсів відносимо: інтелектуальні (знання, уявлення, мислення, пам'ять, здатність до аналізу); творчі (музична уява, креативність, імпровізаційні навички); вольові та мотиваційні (наполегливість, цілеспрямованість, внутрішня мотивація до самовдосконалення, професійна саморефлексія); емоційно-психологічні (емоційна стабільність, здатність до емпатії, внутрішня гармонія, стресостійкість, саморегуляція); особистісні

(цінності, переконання, етичні орієнтири); комунікативні (вміння презентувати себе, вести дискусію, працювати в команді).

У сучасній педагогічній науці все більше уваги приділяється ресурсному підходу до професійної підготовки фахівців, зокрема в галузі мистецької освіти. Серед науковців, що досліджували тему ресурсного підходу в підготовці фахівців музичного мистецтва слід виділити: С.О.Микитюк, Я.М.Бутерко, О.Єременко, О.Устименко-Косорич, І.Глазунова. На основі аналізу наукових джерел можна зробити висновок про важливість внутрішніх ресурсів особистості як основи для ефективного залучення зовнішніх чинників – освітнього середовища, методик, технологій, інституційної підтримки. Саме взаємодія цих компонентів створює умови для якісної професійної підготовки. У межах авторського бачення ресурсного підходу до музичної освіти доцільним є системне осмислення природи ресурсів, що забезпечують ефективність освітнього процесу. З огляду на міждисциплінарний характер музичної підготовки, їх можна класифікувати за чотирма ключовими підсистемами:

- **Біогенетична:** музичний слух, ритмічне чуття, темброва чутливість, природна координація рухів;
- **Фізіологічна:** особливості голосового апарату, моторика, зорово-слухова координація;
- **Психологічна:** пам'ять, увага, мислення, уява, мотивація, емоційна стабільність, саморегуляція;
- **Професійна:** музично-теоретичні знання, виконавська майстерність, педагогічні технології, сценічна практика.

Такий підхід дозволяє не лише структурувати внутрішні та зовнішні чинники впливу, а й виявити потенціали для їх інтеграції в освітнє середовище. В свою чергу реалізація системи підготовки майбутніх фахівців музичного мистецтва на основі ресурсного підходу, як засвідчують результати наукових праць, буде ефективною при даних умовах:

1. Важливим завданням сучасної мистецької освіти є формування у здобувачів вищої освіти усвідомленого ставлення до значущості різнорівневих ресурсів особистісного розвитку – фізіологічних, психологічних та освітньо-професійних. Особлива увага приділяється стимулюванню позитивної мотивації до самореалізації, що охоплює інтелектуальні, духовно-моральні, творчі та професійно-компетентнісні потенціали майбутнього фахівця.

2. Одним із пріоритетних напрямів професійної підготовки майбутніх фахівців є створення умов для активного залучення здобувачів до різноманітних форм педагогічно орієнтованої діяльності – навчально-пізнавальної, дослідницької, науково-творчої та громадсько-виховної. Така участь сприяє реалізації індивідуального потенціалу, формуванню професійної самосвідомості та розвитку здатності до самореалізації в освітньому середовищі.

3. Одним із ключових завдань професійної підготовки є формування у здобувачів вищої освіти здатності до ідентифікації та аналізу особистісних ресурсів, що сприяють самовдосконаленню та саморозвитку. Для цього необхідно

забезпечити засвоєння відповідних компетентностей, які дозволяють здійснювати діагностику індивідуальних потенціалів та прогнозувати траєкторії особистісного зростання.

Отже на основі вищесказаного та аналізу сучасних наукових джерел можна стверджувати, що ресурсний підхід у професійній підготовці фахівців музичного мистецтва постає як актуальна методологічна стратегія. Її сутність полягає в гармонійному поєднанні внутрішніх потенціалів особистості – таких як природні задатки, психофізіологічні особливості, мотиваційна сфера – із зовнішніми чинниками освітнього середовища, включаючи методики, технології та інституційну підтримку. Одним із ключових компонентів системи професійної підготовки є формування індивідуальності здобувача, яка інтегрує біологічні, фізіологічні, соціальні та духовні характеристики, а також психологічні процеси – відчуття, увагу, пам'ять, мислення, емоції, волю. Такий підхід дозволяє враховувати як реальні, так і потенційні можливості особистості, спираючись не лише на соціальні умови її розвитку, а й на природні здібності. У теоретичному та практичному вимірах ресурсний підхід сприяє реалізації особистісно-орієнтованої освітньої парадигми, що базується на визнанні унікальності кожної людини в процесі засвоєння культурного досвіду. Ефективність цього процесу неможлива без виявлення та активізації ресурсів, які забезпечують розвиток, саморозвиток і самореалізацію особистості. Зазначена методологія набуває дедалі більшої популярності в українській педагогічній науці, особливо в контексті мистецької освіти.

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ МИСТЕЦЬКИХ ШКІЛ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Філяк Роман Васильович

Аспірант кафедри педагогіки дошкільної, початкової освіти та
освітнього менеджменту

(Мукачівський державний університет)

На сучасному етапі мистецька освіта в країнах Європи переживає особливий етап розвитку, створюється ефективна система матеріально-технічного, інноваційного, методологічного і методичного супроводу модернізації системи мистецьких шкіл.

Початкова мистецька освіта не лише допомагає здобути мистецькі знання, вміння, навички, а й сприяє ранньому естетичному розвитку учнів, формуванню творчої, гармонійної особистості. Головне завдання сучасної мистецької освіти в початковій школі полягає в залученні учнів до мистецтва; в створенні умов для розкриття потенціалу учнів; сприянні самовизначенню на основі формування широкого спектру компетентностей; стимулюванні творчості та креативності учнів. Відповідно до цього у сучасній початковій освіті перебудовується зміст, організація, оцінювання якості освітнього процесу [4, с.59].

На думку І.Баладинської [1], «роль, яку відіграє мистецька освіта в підвищенні компетенцій молоді в XXI столітті, широко визнається в європейських країнах. Європейська комісія запропонувала проект створення Європейської програми з культури, який в 2007 році затвердила Рада Європейського Союзу. У Програмі акцентується увага на значенні художньої освіти в розвитку творчого потенціалу молодого покоління. Стратегія співпраці країн ЄС у галузі освіти і підготовки кадрів протягом останнього десятиліття чітко демонструє важливість ключових компетенцій, зокрема культурних і творчих. У європейських країнах перед мистецькими школами стоять різноманітні виклики та вимоги, які впливають на організацію та зміст художньої освіти. Авторка зазначає, що прискорена глобалізація принесла як переваги, так і проблеми. Вони є наслідком зростаючої міжнародної конкуренції, міграції і мультикультурності, технічного прогресу» [1, с.1].

Аналізуючи сучасні вектори реформування початкової мистецької освіти О.Комаровська та О.Просіна [3] наголошують, що «специфіка мистецтва як об'єкта пізнання людини, його впливу на формування її як особистості зумовлюють цілі мистецької освітньої галузі, а саме її спрямування на:

- формування і розвиток цілісної особистості у процесі художнього пізнання, що логічно впливає із художньо-образної природи мистецтва, зокрема з його здатності втілювати будь-які теми і сюжети, що цікавлять людину, крізь призму їх індивідуалізованого проживання і митцем, і реципієнтом як співтворцем, а також із притаманної мистецтву опори на емоційну сферу людини, що зумовлює утворення її художніх цінностей, а далі – життєвих цінностей через мистецтво;

- утвердження здатності національної самоідентифікації в згармонізованому міжкультурному діалозі; ця вимога особливо загострюється нині у зв'язку з суперечливими процесами, зумовленими, зокрема, політичними подіями; аксіоматичним є посилення виховної функції мистецької освіти щодо формування людини – патріота своєї держави; мистецтво в цьому аспекті має необмежені можливості впливати на емоційно-почуттєву сферу, оскільки «оперує» творами як концентратом емоційної енергії народу, енергетичним зарядом, утіленим авторами в художніх образах. Звернення до національного мистецтва всіх видів, жанрів, стилів, епох дає людині можливість через естетичні переживання ідентифікувати себе як представника нації і одночасно – відчутти себе людиною культури, осмислити значущість і непересічність «свого» у світовому мистецькому просторі, а заразом усвідомити величезне художнє розмаїття світу з повагою до нього;

- набуття здобувачами освіти ключових компетентностей, які мають цілеспрямовано простежуватись у реалізації завдань кожної освітньої галузі, але, зрозуміло, в кожній галузі мають свою специфіку і при тому є необхідними кожній особистості для самореалізації у будь-якій сфері життєтворчості;

- формування комплексу мистецьких предметних (в широкому розумінні) компетентностей, завдяки оперуванню якими власне й уможлиблюється досягнення попередньої позиції» [3, с. 2].

У працях дослідниці Л.Волинець [2] виокремлено наступні тенденції політики країн ЄС у галузі мистецької освіти:

- залучення політиків, професійних медіа та широкої громадськості до діалогу (Франція, Німеччина);

- прийняття нової стратегії культурної політики, пріоритетним напрямком якої є розвиток загальної мистецької освіти, інтегрування національних культурних програм у мистецько-освітній процес (Франція, Угорщина, Словенія та ін.);

- створення Міністерств національної спадщини (Угорщина), Національних асоціацій культурної спадщини (як наприклад, у Данії) та їх залучення до мистецько-культурної освіти учнів;

- політика активних порівняльних досліджень у сфері мистецької освіти, посилення інтересу до інноваційних концепцій мистецько-культурної освіти, запозичення позитивного досвіду інших країн (усі країни ЄС, яскравий приклад – Німеччина);

- розроблення нових концепцій навчання мистецтвам, розвиток нової освітньої моделі, в якій мистецько-культурна освіта стає повноцінною складовою загальної освіти (Франція, Німеччина, Словаччина);

- інтегрування у зміст навчальних програм регіональних традицій та мистецьких процесів (країни Скандинавії, Словаччина, Угорщина та ін.);

- міжнародне партнерство на рівні шкіл, центрів мистецтв тощо (Німеччина, Польща) [2, с.40].

Погоджуємося з думкою Л.Волинець, що відкритість змісту мистецької освіти в Європі до усіх різновидів мистецтв реалізується й завдяки різноманітним мистецько-культурним проектам, які здійснюються зусиллями різноманітних міністерств, асоціацій, об'єднань. Такі проекти можуть поєднувати елементи як формальної так і неформальної освіти. Вони є найбільш практикованими у країнах Західної Європи.

Література:

1. Баладинська І. В. Європейський досвід організації художньої освіти. *Мистецька освіта: проблеми і перспективи розвитку в контексті європейської інтеграції: збірник наукових праць* / за заг. редакцією І. В. Баладинської, Н. Є. Колесник. 2017. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/26742> (дата звернення: 06.11.2025).
2. Волинець Л. Тенденції розвитку загальної мистецької освіти в країнах Європейського Союзу. *Порівняльно-педагогічні студії*. № 2. 2009. С. 36-47.
3. Комаровська О. А., Просіна О. В. Мистецька освіта: вектори реформування. *Вісник НАПН України*. 2020. Вип. 2(1). С. 1-6. DOI: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-1-3-3>
4. Савчин Г. В., Ясеницька Ж. В. Сучасні тенденції мистецької освіти у початковій школі. *Молодий вчений*. № 7 (71). 2019. С.58-61. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-7-71-13>

АРХІТЕКТУРА АНДЕРГРАУНДУ: АРТ-КЛАСТЕРИ ЯК ПРОСТОРОВІ ПРАКТИКИ КОНТРАКУЛЬТУРИ

Школяр Софія Романівна

Здобувачка, асистентка кафедри дизайну та основ архітектури
(Національний університет "Львівська політехніка", Львів, Україна)

Актуальність дослідження. Постіндустріальні міста сьогодні виступають середовищем для появи нових форм просторової самоорганізації, де архітектура, мистецтво й соціальні практики взаємодіють поза межами інституційного контролю. Феномен «архітектури андерграунду» постає як просторовий прояв контракультури, у якому неформальні арт-кластери, сквоти та тимчасові творчі осередки функціонують як альтернативні моделі урбаністичного розвитку. Їхня значущість полягає у формуванні нових типів міської ідентичності, основаних на культурній автономії, естетиці недосконалості та принципі соціальної взаємодії.

Огляд літератури. Теоретичні передумови для осмислення феномену андерграунду закладені у працях О. Беди (2019) та І. Моїсеєвої, І. Петрової (2012), які аналізують андерграунд як форму культурного спротиву й альтернативного самовираження. У контексті урбаністики С. Seldin (2015) і R. Ziegler (2023) розглядають сквотинг як архітектурну тактику опору, а С. Р. Школяр (2025) визначає арт-кластери як гетеротопії – флуктуаційні простори між маргінальністю та естетизацією. Важливим аналітичним підґрунтям є також дослідження В. Michel (2024), Т. Evans (2009) та М. Irvine (2012), які вивчають взаємозв'язки між культурними інтервенціями, креативними індустріями та просторовою ідентичністю міста. Ці студії, разом із підходом Б. Черкеса та Н. Нетужилової (2012), які розглядають архітектуру промислової спадщини як чинник формування соціальної ідентичності та носій культурних смислів, дозволяють трактувати андерграунд не лише як соціальний феномен, а як процес просторового переосмислення урбаністичної спадщини.

Результати дослідження. Архітектура андерграунду – це сукупність просторових практик контракультури, що виникають у межах або поза межами офіційної інституційності, переважно в постіндустріальних зонах. Вона охоплює переосмислення покинутих індустріальних, інфраструктурних або маргінальних міських просторів через мистецькі, соціальні та архітектурні інтервенції. Її сутність полягає в опозиції до комерціалізованої урбаністичної естетики та в утвердженні «права на простір» як форми культурного самовираження.

Дослідження виявило, що архітектура андерграунду є синтетичним феноменом, який поєднує три виміри – просторовий, естетичний і соціальний. Просторовий вимір визначається реапропріацією покинутих індустріальних об'єктів, у яких контракультурні спільноти створюють нові центри творчої активності. Естетичний вимір реалізується через руїнову естетику, принципи тимчасовості та недосконалості, що формують візуальну мову протесту. Соціальний вимір виявляється у горизонтальних структурах самоорганізації – феномені "архітектури участі", де простір проектується не зверху, а формується

самою спільнотою. **Арт-кластер** у цьому контексті визначається як форма культурної самоорганізації, що об'єднує митців, дизайнерів, урбаністів і локальні спільноти у спільному просторі творчості, експерименту та взаємодії. Він функціонує на межі між формальним і неформальним, стаючи перехідним середовищем між андерграундом і офіційною культурою. Таким чином, мистецький кластер є матеріалізацією архітектури андерграунду, а саме її соціальним і архітектурним проявом. Виявлено п'ять стадій еволюції арт-кластерів типу «андерграундних трансформацій»: занедбаність, індустріальний сквотинг, культурна колонізація, естетизація та джентрифікація. Водночас не всі простори проходять повний цикл: флуктуаційність і зворотність розвитку зумовлюють збереження андерграундних рис, що робить такі арт-кластери живими лабораторіями урбаністичного експерименту. Таким чином, архітектура андерграунду постає як форма архітектурного дисидентства – процесуальне середовище, у якому соціальний протест, мистецтво та архітектурна дія зливаються в єдину культурну структуру.

Висновки. Архітектура андерграунду як форма контркультурного простору є ключовим індикатором динаміки міської культури у постіндустріальну добу. Вона поєднує риси культурної спадщини, естетики тимчасовості та соціальної взаємодії, утворюючи простір колективної ідентичності та альтернативної креативності. Арт-кластери андерграундного типу демонструють, що архітектура може функціонувати як агент соціально-культурних трансформацій і не лише відображати дійсність, а активно формувати її. Це підтверджує доцільність розгляду архітектури не лише як предметної дисципліни, а як поля міждисциплінарного синтезу, де переплітаються урбаністика, соціологія, мистецтво й філософія простору.

Ключові слова: архітектура андерграунду, арт-кластер/мистецький кластер, ідентичність, постіндустріальний простір, соціальна семантика, контркультура, урбаністична гетеротопія, естетика руїни, архітектура участі.

Список використаних джерел

1. Беда, О. (2019). *Андеграунд в українській музиці неакадемічної традиції*. Електронна бібліотека НАКККіМ.
2. Моїсеєва, І., & Петрова, І. (2012). *Становлення андеграунду як явища культури в СРСР 1950–70 рр.* Вісник соціально-гуманітарних студій, 5(2).
3. Черкес, Б., Нетужилова, Н. (2012). *Вплив архітектури промислової спадщини на визначення ідентичності соціальних груп.* Вісник НУ «Львівська політехніка». Архітектура, №728, с. 42–46.
4. Irvine M. (2012). *The work on the street: Street art and visual culture.* In: Sandywell B., Heywood I. (Eds.), *The handbook of visual culture* (pp. 235–278). Sage.
5. Seldin, C. (2015). *Cultural Practices as Urban Insurgencies: The Case of the Kunsthaus Tacheles Squat in Berlin.* *Revista Brasileira de Estudos Urbanos e Regionais*, 17(3), 68–79.
6. Michel, B. (2024). *Arts and culture in the city: Peripheral centrality, cultural vitality, and urban change in inner suburbs.* *Urban Studies*, 61(9), 1845–1861.

7. Shkoliar, S. (2025). *Post-industrial heterotopias: Art clusters as fluctuating spaces between marginality and aestheticisation. Art and Design, 8(2), 82-92.*

PEDAGOGY AND PSYCHOLOGY

**USE OF MOBILE APPLICATIONS FOR FORMATION PROFESSIONAL
COMPETENCE DURING THE STUDY OF ENERGY CYCLE DISCIPLINES**

Serhii Onyshchenko,
PhD, Associate Professor
(Berdyansk State Pedagogical University)

The modern system of training specialists in the energy sector requires the integration of innovative digital technologies into the educational process. One of the effective directions of digitalization of education is the use of mobile applications that provide interactivity, flexibility and accessibility of training. Mobile technologies contribute to the formation of professional competencies of applicants by combining theoretical knowledge and practical skills in a real or virtual environment.

Mobile applications allow future energy engineers to model the processes of generation, transmission and consumption of energy, perform virtual laboratory work, analyze data from energy systems and study the principles of equipment operation. Among the popular tools that can be used when studying the disciplines of the energy cycle, we can highlight ElectroDroid, EveryCircuit, Energy Tracker, PhET Simulations, AutoCAD mobile, as well as specialized applications for calculations in the field of electrical and thermal engineering.

Let's take a closer look at mobile applications that will be useful for studying the disciplines of the energy cycle:

1. ElectroDroid is a universal reference book on electrical engineering, containing calculators for calculating electrical parameters, connection diagrams, resistance tables, marking wires and components. It is used when studying such disciplines as "Fundamentals of Electrical Engineering", "Electrical Machines", "Theoretical Fundamentals of Electric Power".

2. EveryCircuit is an application for creating and modeling electronic circuits in real time. Allows students to observe the change in voltage, current and other parameters during the operation of the circuit. Effective for developing practical skills in the courses "Electronics" and "Control Systems".

3. PhET Simulations is a set of interactive simulations in physics and energy, developed by the University of Colorado. Models the processes of energy transfer, electricity generation, the operation of solar panels, etc. Used when studying "Physical Fundamentals of Energy" and "Alternative Energy Sources".

4. Energy Tracker - an application for analyzing the energy consumption of buildings and equipment. Allows you to calculate the efficiency, accounting and optimization of energy resources. It is useful for the disciplines "Energy Management" and "Energy Audit".

5. AutoCAD mobile - a mobile version of the popular software for developing technical drawings. Used for designing energy systems, planning the placement of electrical equipment, tracing cable networks, etc.

6. PV Output / SolarEdge Monitoring – specialized programs for monitoring the operation of solar power plants. They allow applicants to familiarize themselves with real data on energy production, panel efficiency and the impact of weather conditions.

The integration of these mobile tools into the educational process increases the motivation of applicants, promotes the development of technical thinking, forms the skills of independent search for information and work with modern digital platforms. Teachers can use mobile applications to organize laboratory work, tests, virtual experiments and project activities. In addition, mobile applications create conditions for the implementation of the principles of distance and blended learning, which is especially relevant in the context of modern educational challenges.

Thus, the use of mobile applications in the process of studying the disciplines of the energy cycle contributes not only to the assimilation of educational material, but also to the formation of professional, information and communication and research competencies of future specialists in the energy industry.

It is the introduction of mobile technologies into the process of training future energy specialists that is an important factor in improving the quality of professional education. They not only optimize the assimilation of theoretical material, but also provide a practical orientation of training, contributing to the formation of a high level of professional competence of applicants.

References

1. Биков В.Ю., Литвинова С.Г. Цифрові технології в освіті : теорія і практика використання. Київ : Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, 2020. 250 с.

2. Гуревич Р.С., Машбиць Ю.І. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті. Київ : Педагогічна думка, 2014. 284 с.

3. Ковальчук В.В. Мобільне навчання у вищій школі : теоретичні засади та практичні аспекти. Вінниця : ВНТУ, 2021. 179 с.

4. Онищенко С.В. Психолого-педагогічні особливості впровадження засобів мультимедіа в освітній процес підготовки фахівців енергетичної та технологічної галузей. *Науково-методичні засади підвищення якості підготовки фахівців-педагогів системи професійної та технологічної освіти в умовах сучасності : колективна монографія* [за заг. ред. С.В. Онищенка]. Одеса : Олді+, 2024. Розд. 7. С. 124–139. URL : <https://dspace.bdpi.org.ua/handle/123456789/3378>

5. Kuznetsova I., Pavlenko O. Integration of Mobile Applications in the Training of Energy Engineers. *Modern Engineering Education Journal*, 2022. Pp. 97–105.

6. Onyshchenko S. Formation of ICT-Competence of the Future Specialist in the Energy Industry in the Conditions of Informatization of Education (Distance Education). *The Latest Foundations for the Development of Production, Science and Education – 2023 : collective monograph*. Nová Dubnica : NES Nová Dubnica s.r.o., 2023. P. 37–55. URL : <https://dspace.bdpi.org.ua/handle/123456789/118>

7. Onyshchenko S. Theoretical and Methodological Principles of Technical Training of Bachelors in the Energy Industry Using Mobile Internet Devices. *Promising Scientific Achievements in Science, Education and Production – 2024 : collective monograph*.

(Series of monographs Slovak Publishing House NES Nová Dubnica s.r.o. Monograph 3). Nová Dubnica: NES Nová Dubnica s.r.o., 2024. P. 47–66. URL : <https://dspace.bdpu.org.ua/handle/123456789/4524>

ФОРМУВАННЯ ПРАВИЛЬНОЇ ЗВУКОВИМОВИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ АРТИКУЛЯЦІЙНОЇ ГІМНАСТИКИ

Дмитрієва Світлана Михайлівна

кандидат психологічних наук, доцентка

Ящук Марія Володимирівна

здобувач магістерського рівня вищої освіти за спеціальністю 016.01

«Логопедія»

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Мовлення є дуже важливим засобом спілкування дитини з навколишнім середовищем і одним із ключових чинників її психічного розвитку. У старшому дошкільному віці відбувається формування фонетико-фонематичної системи, тому вважається, що саме цей період є найбільш сприятливим для корекції звуковимовних порушень.

Вченими доведено, що переважна кількість дітей дошкільного віку має проблеми у вимові окремих звуків, що негативно впливає на комунікативну функцію дитини і готовність до шкільного навчання. Однією з провідних умов формування правильної звуковимови є достатня рухливість та чітка робота органів артикуляційного апарату, саме тому розвиток артикуляційної моторики у навчальному процесі дошкільників займає провідне місце. Одним із найефективніших підходів логопедичної роботи є артикуляційна гімнастика, яка спрямована на розвиток рухливості органів артикуляційного апарату (язика, губ, піднебіння, щелеп).

Метою дослідження було вивчення ефективності використання артикуляційної гімнастики у процесі формування правильної звуковимови у дітей старшого дошкільного віку.

Артикуляційна гімнастика є системою вправ, що формують правильні рухи органів мовлення, необхідні для чіткої вимови звуків. Її використання дозволяє усунути м'язову напругу, активізувати рухливість язика і губ, розвинути точність артикуляційних позицій. Ще будучи немовлям, у процесі гуління та лепету, дитя виконує багато артикуляційно-мімічних рухів губами, язиком, щелепою, що є не лише процесом становлення мовлення дитини, а й процесом ранньої фізіологічної артикуляційної гімнастики.

Згідно з різними науковими підходами систематичне виконання артикуляційних вправ підвищує ефективність подальшої постановки звуків і полегшує автоматизацію правильної вимови. Корекційна робота проводилася з групою дітей старшого дошкільного віку (5–6 років), які мали порушення вимови таких звуків: [с], [з], [р], [л]. Заняття проводилися тричі на тиждень протягом одного місяця, тривалістю 10–15 хвилин. На перших заняттях ми з дошкільниками знайомились з будовою органів артикуляційного апарату за допомогою дзеркала, роздивляючись свої щокі, ніс, губи, зуби та язик.

Базова структура занять складалась з: трьох етапів. Підготовчий етап включав вправи для розслаблення м'язів артикуляційного апарату («Посмішка», «Трубочка», «Гойдалка»).

Основний етап передбачав використання вправ для формування артикуляційних позицій («Грибок», «Маляр», «Годинник», «Голочка»). Заключний етап був спрямований на тренування вимови складів, слів і коротких фраз, вимова скоромовок.

Усі вправи проводилися у формі гри з використанням дзеркал, сюжетних картинок і персонажів («Веселий язичок», «Ледачий язик»), що сприяло підтримці інтересу дітей. При формуванні артикуляційної моторики було звернено максимальну увагу на такі критерії як чіткість, плавність, диференційованість, точність, рівномірність та стійкість.

Приклади артикуляційних вправ: «Посмішка» – широко посміхнутися, показати зуби, утримувати 5-10 секунд; «Трубочка» – витягнути губи вперед, утримати положення 5 секунд; «Грибок» – присмоктати язик до піднебіння, утримати, «відлигнути» зі звуком; «Гойдалка» – язик по черзі торкається верхньої та нижньої губи; «Маляр» – язиком «фарбувати» піднебіння вперед-назад; «Слоненя» – витягування губ в трубочку; «Смачне варення» – облизування губ. Під час виконання вправ важливо стежити за точністю артикуляційних позицій і плавністю переходів між ними.

Порівняльний аналіз стану звуковимови дітей до та після проведення курсу занять показав позитивну динаміку: у дошкільників покращилась рухливість язика і губ; меншилась кількість спотворених звуків; сформувалась правильна артикуляційна позиція для звуків [с], [з]; підвищилась впевненість дітей у вимові; діти проявляли інтерес до вправ і активно брали участь у заняттях. На власному досвіді ми пересвідчилися, що на початковому етапі виконання артикуляційної гімнастики бажано постійно контролювати здійснення зорового контролю перед дзеркалом. Гра та іграшки – невід'ємні компоненти, тому у закладах дошкільного навчання особлива увага має приділятися іграшкам, що мають також навчально-виховну спрямованість. Ми також використовували окремі артикуляційні вправи на заняттях з ліплення та малювання, де в один час відбувались і розвиток артикуляційної та пальчикової моторики, і знайомство з формою, кольорами та поняттям розміру. Також, дошкільники вчилися користуватись фарбою, пензликом та альбомом, проводячи різні лінії та малюючи предмети, паралельно виконуючи різні артикуляційні вправи (малювання машини супроводжувалось вібрацією губ зі звуком «б-б-б»). Таким чином, систематичне виконання артикуляційної гімнастики забезпечує ефективну підготовку мовленнєвого апарату до формування правильної звуковимови.

Отже, артикуляційна гімнастика є важливим елементом корекційної роботи логопеда, спрямованої на формування правильної звуковимови у дітей старшого дошкільного віку. Її систематичне застосування може сприяти розвитку артикуляційної моторики, підвищенню чіткості вимови, формуванню

фонематичного слуху та розвитку мовленнєвого дихання. Ефективність занять значно зростає за умови використання ігрових методів, позитивної мотивації та індивідуального підходу до кожної дитини.

Список використаних джерел

1. Robert L.Erickson. Boston: 1996.
2. Рібцун Ю. В. Використання ігрових прийомів у розвитку артикуляційної моторики молодших дошкільників із ЗНМ. *Дефектологія*. 2008. № 1. С. 11-13.
3. Філічева Т.Б., Чиркіна Г.В. Корекція порушень звуковимови у дошкільників. Київ: Генеза, 2021.
4. Белякова Л.І. Практикум з артикуляційної гімнастики для дітей. Харків: Основа, 2022.

СИСТЕМНА ІНТЕГРАЦІЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ "Я-КОНЦЕПЦІЯ" У ПОДОЛАННІ ПСИХОСОЦІАЛЬНИХ БАР'ЄРІВ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Котлова Людмила Олександрівна,

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувачка кафедри психології, логопедії та інклюзивної освіти,

Захарчук Катерина Сергіївна

Студентка спеціальності Спеціальна освіта
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Активне впровадження інклюзивної освіти в Україні є невід'ємною частиною глобальних процесів, спрямованих на забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх дітей, незалежно від їхніх психофізичних особливостей. У цьому контексті особливої уваги потребують учні з порушеннями писемного мовлення (ППМ), оскільки ці труднощі безпосередньо впливають на оволодіння ключовими навчальними навичками.

Серед основних видів ППМ виділяють дисграфію – специфічне порушення письма, а також дислексію (порушення читання). Дисграфія, зокрема, часто зумовлена недосконалістю фонетико-фонематичних процесів, а саме: недостатнім фонематичним сприйманням, порушенням мовленнєвого аналізу і синтезу. Ці порушення створюють значні перешкоди для засвоєння письма і читання вже у початкових класах, негативно впливаючи на загальну навчальну успішність і мотивацію дитину. Хоча теоретичні засади діагностики та корекції ППМ розроблялися видатними вченими (наприклад, Л. Виготським, А. Лурією), проблема їхньої ефективної корекції саме в умовах загальноосвітнього інклюзивного середовища залишається недостатньо вивченою та вимагає удосконалення підходів.

Молодший шкільний вік (приблизно 6-11) є сенситивним періодом для психічного та особистісного розвитку. У цей час відбувається перехід від наочно-образного до словесно-логічного мислення, а провідною діяльністю стає навчальна. Соціальна ситуація розвитку кардинально змінюється: учитель набуває ролі головної фігури соціального контролю та оцінювання, а колектив однолітків стає основним середовищем для соціалізації.

Саме на цьому етапі, за теорією психосоціального розвитку Е. Еріксона, дитина переживає стадію "Компетентність проти Неповноцінності". Прагнення овоїти соціально значущі навички (письмо, читання, рахунок) є визначальним. Коли дитина з ППМ стискається з постійними труднощами та невдачами у письмі, це викликає хронічну академічну неуспішність. З точки зору педагогіки, успіх у навчанні є основним мірилом соціальної цінності молодшого школяра. Якщо ця сфера постійно уражена, негативна зовнішня оцінка може бути інтерпретована дитиною як дефект власного "Я", що призводить до відчуття неповноцінності та фрустрації.

Крім того, труднощі з мовленням (обмежений словниковий запас, неточність вираження думок) можуть ускладнювати інтерпретацію в колектив однолітків. Це може стати причиною соціальної ізоляції, яка, своєю чергою, лише посилює відчуття неповноцінності, створюючи замкнене коло психосоціальної дезадаптації. Подолання цих психоемоційних наслідків є не менш важливим, ніж безпосередня логопедична корекція.

З позиції культурно-історичної теорії Л.С. Виготського, порушення писемного мовлення створюють значний розрив у "зоні найближчого розвитку" (ЗНР) дитини, коли вона не може самостійно виконати академічне завдання. Завдання інклюзивного навчання полягає у наданні підтримки. Однак для того, щоб ця підтримка була ефективною, дитина має бути психологічно стійкою.

У молодшому шкільному віці активно формуються ключові психологічні новоутворення, зокрема внутрішній план дій та рефлексія - здатність усвідомлювати та аналізувати власні дії та почуття. Хронічна неуспішність, спричинена ППМ, гальмує розвиток цих функцій, оскільки дитина втрачає контроль над результатом своєї провідної діяльності. Самооцінка на цьому етапі є нестійкою і сильно залежить від зовнішньої оцінки дорослих. Необхідно переводити зовнішню (оцінкову) мотивацію у внутрішню (пізнавальну активність) шляхом позитивного підкріплення.

Саме тому психосоціальна підтримка, спрямована на розвиток емоційного інтелекту та позитивної "Я-концепції", є необхідним підґрунтям для успішної когнітивної (логопедичної) корекції.

Академічна Складність (ППМ)	Психосоціальний Наслідок	Теоретичний Конфлікт (Е. Еріксон)
Дисграфія/Дислексія (хронічні помилки)	Хронічні академічні невдачі, розчарування, фрустрація	Компетентність vs. Неповноцінність
Труднощі мовленнєвого вираження	Ускладнення соціалізації, соціальна ізоляція, уникнення колективу	Відчуття неповноцінності, порушення соціальної інтеграції
Необхідність самоконтролю/довільності	Підвищена залежність від зовнішнього контролю, порушення саморегуляції	Відсутність внутрішнього плану дій, нестійка самосвідомість

Таблиця 1: Зв'язок між порушеннями писемного мовлення та психосоціальними бар'єрами

Емоційний інтелект (ЕІ) визначається як здатність розпізнавати, розуміти та ефективно керувати власними емоціями, а також розпізнавати та впливати на емоції інших (емпатія). ЕІ з однією з критично важливих компетентностей для всіх учасників освітнього процесу, особливо для дітей з особливими освітніми потребами (ООП).

Теоретична модель функціонування ЕІ, що використовується у психологічній практиці, структурує його за трьома основними категоріями:

1. Оцінка та вираження емоцій: ця категорія включає інтраперсональний ЕІ (оцінка власних емоцій через вербальні та невербальні прояви) та

інтеперсональний ЕІ (оцінка емоцій інших через невербальне сприйняття та емпатію).

2. **Регуляція емоцій:** охоплює здатність до регуляції як власних емоційних станів, так і емоцій інших людей.

3. Використання емоцій: стосується контролю експресії, самомотивації та управління власними емоціями для досягнення цілей.

Для дітей із ППМ, які регулярно переживають фрустрацію та розчарування через академічні невдачі, розвинений ЕІ діє як потужний компенсаторний механізм. Здатність розпізнавати свої почуття та управляти ними дозволяє дитині ефективніше справлятися зі стресом і легше адаптуватися до змін. Навчання дітей керувати емоціями також опосередковано підвищує їхню навчальну ефективність, оскільки сприяє кращій концентрації уваги та пам'яті, які є необхідними для корекційної роботи.

Коли дитина стискається з когнітивним збоєм, спричиненим порушенням писемного мовлення, це може призвести до швидкої емоційної перевантаженості та тривожності. Якщо відсутній механізм внутрішнього управління, емоційний стан стає джерелом зниження загальної навчальної ефективності. Емоційний інтелект, особливо його категорія Регуляція, надає дитині можливість вербалізувати свої відчуття, що забезпечує контроль над ефективними реакціями. Це дозволяє зберегти когнітивний ресурс, необхідний для наполегливості у виконанні складних навчальних завдань. Таким чином, розвиток ЕІ, таких як самомотивація та управління емоціями, є надійним інструментом для внутрішньої стійкості, що мінімізує залежність від зовнішнього негативного підкріплення.

Робота з дітьми з ООП вимагає від педагогів, психологів та логопедів креативного підходу, емпатії та використання практичних, творчих та ігрових методів.

Категорія ЕІ (За С. Холлом та ін., адаптовано)	Кореляційний Компонент	Корекційна Мета у Дітей з ППМ
Оцінка та вираження емоцій	Невербальне сприйняття, Емпатія	Покращення соціальної комунікації, зменшення соціальної ізоляції
Регуляція емоцій	Регуляція власних емоцій, Контроль експресії	Вміння справлятися з фрустрацією від помилок у письмі, запобігання афективним зривам
Використання емоцій	Самомотивація, Управління власними емоціями	Підтримка внутрішньої навчальної мотивації та когнітивної наполегливості (навіть при труднощах)

Таблиця 2: Категорії Емоційного Інтелекту та їх корекційна мета

Формування «Я-концепції» та розвиток базових моральних орієнтацій є центральним завданням особистісного розвитку у молодшому шкільному віці. Самооцінка дитини є динамічною та залежною від успішності в новій провідній

діяльності. Хоча самооцінка може бути завищеною, вона залишається нестійкою і тісно пов'язаною із зовнішньою оцінкою, зокрема, оцінкою вчителя.

Вступ до школи передбачає фази адаптації, індивідуалізації та інтеграції. Наявність ППМ ускладнює фазу індивідуалізації, оскільки письмове мовлення є основним засобом демонстрації набутих знань та навичок. Неможливість ефективно проявити себе через академічний дефіцит може призвести до стійкого негативного образу себе.

Для дитини з ППМ, яка щоденно стискається з помилками, формується ланцюг негативного підкріплення, що призводить до інтерналізації неуспіху. Постійна критика або невдачі в письмі та читанні живлять відчуття неповноцінності, що може бути посилене соціальною динамікою в класі. Саме тому ключовим завданням психолого-педагогічного супроводу є забезпечення позитивного підкріплення та цілеспрямоване врахування індивідуальних особливостей, відходячи від оцінювання лише за успішності у письмі.

Для ефективного подолання відчуття неповноцінності необхідно навчити дитину відокремлювати свій дефіцит (ППМ) від своєї особистості («Я-концепції»). Це вимагає децентралізації критеріїв успіху. Фахівці мають фокусуватись на розвитку свідомого самосприйняття, акцентуючи увагу на сильних сторонах, не пов'язаних з академічними навичками, таких як творчість, соціальні здібності чи особистісні якості.

Важливо переключати увагу дитини з зовнішньої оцінки (неуспіху в письмі) на внутрішню атрибуцію успіху. Це означає, що дитина має навчитися пов'язувати позитивні результати та досягнення зі своїми внутрішніми зусиллями та здібностями. Використання тренінгових вправ, спрямованих на самопізнання та свідоме самоприйняття, сприяє усвідомленню власної цінності. Наприклад, адаптована методика «Гарячий стілець» дозволяє групі надавати позитивний зворотній зв'язок, виділяючи набуті досягнення та позитивні риси. Це підтвердження цінності дитини в соціальних та емоційних ролях слугує прямою превентивною стратегією проти формування низької самооцінки. Вербальне затвердження внутрішньої цінності, наприклад, через «Декларацію Моєї Самооцінки» В. Сатір, підкреслює право дитини володіти своїми думками, почуттями та діями («Я-це я»).

Ефективний розвиток ЕІ та позитивної «Я-концепції» у дітей молодшого шкільного віку з ППМ має ґрунтуватися на ігрових, творчих та інтерактивних методиках, оскільки гра є провідною формою їхньої діяльності, що забезпечує найбільш ефективно засвоєння навичок.

Розвиток емоційного словника є критично важливим. Вправа «**Мова емоцій**» навчає конструктивній комунікації шляхом використання формули: «Я відчуваю..., тому що.. Я хотів(ла) би...». Це допомагає дитині свідомо вербалізувати свій стан, переходячи від імпульсивної реакції до контрольованого вираження почуттів. Щоденна гра «**Що я відчуваю сьогодні**», де дитина вибирає картку з емоціями, вчить усвідомленому сприйняттю та проживанню емоцій. Вправа

«Протилежності» (наприклад, веселий – сумний) сприяє розширенню емоційної лексики та диференціації станів.

Для зниження тривожності та розвитку сенсорної інтеграції використовується метод «Коробочка щастя». Дитина створює уявну «коробочку», навіплюючи її образами, що викликають радість, залучаючи всі п'ять почуттів (нюх, зір, дотик, слух, смак). Це є методом сенсорного заземлення. «Емоції в картинах» та «Емоційний альбом№ використовують малювання та фотографії для невербального вираження внутрішнього стану. Оскільки ППМ є мовленнєвим дефіцитом, арт-терапевтичні канали дозволяють дитині обійти цей дефіцит і виразити свій стан через колір і композицію.

Казкотерапія є визнаною арт-терапевтичною технікою, ефективною для психокорекційної роботи з дітьми з ООП, зокрема для розвитку позитивної «Я-концепції» та соціальної адаптації. Казка створює безпечне середовище для моделювання життєвих проблем та пошуку рішень.

Системна робота над казкою включає такі ключові етапи :

1. **Знайомство з головним героєм**, який може мати труднощі, схожі на ті, що переживає дитина (наприклад, труднощі у навчанні чи спілкуванні).

2. **Розповідання казки** з акцентом на емоційний стан персонажів.

3. **Аналіз причинно-наслідкових зв'язків**, що призвели до емоцій чи подій, сприяючи розвитку рефлексії.

4. **Спільне розповідання або дописування казки** (казкотерапія, лялькотерапія). Це стимулює творчість дитини, дає їй змогу «прожити» позитивний досвід та знайти власні ефективні механізми пошуку та прийняття рішень.

Групова робота є потужним інструментом для формування навичок дружньої комунікації та свідомого самосприйняття. Важливо адаптувати методики, які працюють із самооцінкою. Наприклад, вправа «Гарячий стілець», хоча й розроблена для старших школярів, може бути спрощена для молодших. Вона використовується для цілеспрямованого надання позитивного зворотного зв'язку від групи, фокусуючись виключно на набутих досягненнях та позитивних особистісних рисах (наприклад, старанність, доброта, вміння співпрацювати). Це зміцнює самоповагу і сприяє усвідомленню власної цінності. Використання таких вербальних інструментів, як «Декларація Моєї Самоцінності», слугує прямим утвердженням внутрішньої цінності дитини, що є життєво необхідним для протидії відчуттю неповноцінності, викликаному навчальними труднощами.

Успіх у подоланні психосоціальних бар'єрів вимагає не ізольованої, а системної міждисциплінарної співпраці. Це передбачає тісну взаємодію логопеда, вчителя та практичного психолога. Фахівці Інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ) відіграють ключову роль у розробці та реалізації програм розвитку ЕІ для дітей з ООП. Психосоціальна підтримка має бути інтегрована безпосередньо в корекційно-розвивальний процес. Наприклад, розвиток мовленнєвого аналізу та синтезу на логопедичних заняттях може поєднуватися з вербалізацією емоцій,

використовуючи формули, що розвивають ЕІ. Такий командний підхід забезпечує уніфіковане позитивне підкріплення та цілісний розвиток дитини.

Фундаментальна мета інклюзії полягає у тому, щоб жодна дитина не відчувала себе виключеною чи «іншою». Для дітей з ООП, особливо тих, хто постійно переживає стрес через навчальні труднощі, критично важливим є створення психологічно безпечного мікроклімату, що характеризується чіткістю, зрозумілістю правил і передбачуваністю діяльності. Якщо освітнє середовище є неструктурованим або небезпечним, це підвищує рівень тривожності дитини. Підвищена тривожність викликає емоційне перевантаження, яке блокує доступ до вищих психічних функцій, таких як довільна увага, пам'ять і самоконтроль. Навпаки, безпечне та передбачуване середовище знижує когнітивне навантаження, пов'язане з тривогою. Це є передумовою для ефективного розвитку ЕІ та Я-концепції, оскільки ці інтервенції вимагають від дитини емоційної відкритості та довіри. Педагогічний колектив повинен демонструвати високу компетентність та креативний підхід, наповнений емпатією, щоб забезпечити цей сприятливий клімат.

Ефективність корекційно-розвивальної роботи значно підвищується, коли підтримка дитини продовжується за межами школи. Батьки є невід'ємною частиною освітнього процесу та цільовою аудиторією для програм підвищення кваліфікації щодо розвитку ЕІ. Фахівці повинні надавати батькам методичну підтримку, навчаючи їх застосовувати ті самі ігрові та комунікативні техніки (наприклад, «Мова емоцій») в домашніх умовах. Це дозволяє родині підтримувати позитивне підкріплення та самосвідомість дитини, підвищуючи роль сім'ї в її соціалізації та розвитку.

Для забезпечення наукової обґрунтованості та ефективності програми супроводу необхідно проводити постійний моніторинг. Оцінка ефективності програми корекції писемного мовлення має включати не лише академічні показники, але й динаміку психосоціальних змін. Критерії оцінки мають відповідати структурним категоріям ЕІ (оцінка, регуляція, використання) та ключовим компонентам Я-концепції (самооцінка, рівень фрустрації, соціальна адаптація).

Висновки та Рекомендації. Узагальнення впливу інтегрованого підходу

Проведене дослідження підтверджує, що порушення писемного мовлення у молодшому шкільному віці створюють глибокі психосоціальні бар'єри, які можуть призвести до стійкого відчуття неповноцінності та соціальної дезадаптації. Для подолання цих наслідків необхідна системна інтеграція логопедичної корекції та психологічного супроводу, сфокусованого на розвитку емоційного інтелекту (ЕІ) та позитивної «Я-концепції». Цілеспрямований розвиток ЕІ діє як потужний компенсаторний механізм, надаючи дитині інструменти внутрішньої регуляції, які дозволяють керувати фрустрацією, спричиненою академічними невдачами. Одночасно, формування позитивної «Я-концепції» через акцент на неакадемічних досягненнях допомагає дитині відокремити функціональний дефіцит (ППМ) від самоцінності, що є ключовим для успішної соціальної інтеграції та розвитку рефлексії.

Детальні рекомендації для освітніх практиків

На основі аналізу механізмів психосоціальної підтримки дітей з ППМ в інклюзивному класі, фахівцям рекомендуються наступні стратегії:

1. **Розширена Діагностика:** Обов'язкове включення оцінки рівня розвитку ЕІ та компонентів Я-концепції у комплексне психолого-педагогічне обстеження дітей з порушеннями писемного мовлення.

2. **Інтегрований Методичний Інструментарій:** Регулярне використання ігрових технік для розвитку ЕІ, таких як «Мова емоцій» та «Коробочка щастя», а також наративних методів (казкотерапія) для моделювання позитивних стратегій поведінки та розвитку самосвідомості.

3. **Пріоритет Психологічної Безпеки:** Забезпечення передбачуваного, чітко структурованого та емоційно безпечного освітнього середовища. Це є фундаментальною передумовою для успіху будь-яких корекційних втручань, оскільки знижує рівень тривожності та максимізує когнітивні ресурси дитини.

4. **Міждисциплінарна Команда:** Створення ефективної моделі міждисциплінарної взаємодії (логопед-психолог-вчитель-асистент) для забезпечення уніфікованої стратегії корекції та постійного позитивного підкріплення сильних сторін дитини.

5. **Навчання Батьків:** Активне залучення батьків до корекційно-розвивального процесу, зокрема, через навчання їх практичним технікам розвитку ЕІ, що дозволить підтримувати позитивну динаміку в домашньому середовищі.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Кобильченко В. В. Особливості мовленнєвого розвитку дітей в умовах інклюзивного навчання. 2022. 240 с.

2. Корнєв О. О. Діагностика та корекція порушень писемного мовлення у дітей молодшого шкільного віку в умовах інклюзивного навчання. 2020. 420 с.

3. Мартиненко О. М. Психосоціальні аспекти порушень писемного мовлення у молодших школярів: монографія. Київ : ЦУЛ, 2018. 172 с.

4. Попова А. С., Петровська К. В. Розвиток емоційного інтелекту у дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії : навч.-метод. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2023. 130 с.

5. Тарасун В. В., Шеремет М. К. Логопедія: теоретико-методичні засади : підручник. Київ : НПУ, 2015. 600 с.

КОРЕКЦІЙНА РОБОТА АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ З УЧНЯМИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ШКОЛИ З ПМР

Кучер Ірина Олександрівна

Соціально-психологічний факультет, 2 курс (магістратура)

Гладуш Віктор Антонович

Професор, доктор педагогічних наук, професор кафедри психології, логопедії та інклюзивної освіти

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

На сучасному етапі розвитку інклюзивна освіта в Україні орієнтована на створення рівних умов для здобуття освіти всіма учнями, незалежно від їхніх індивідуальних психофізичних особливостей. Особлива увага приділяється дітям із порушеннями психофізичного розвитку, які можуть мати труднощі в мовленні, пізнавальній діяльності, руховій сфері, емоційно-вольовій регуляції та соціальній взаємодії. Такі учні нерідко стикаються з проблемами у розумінні усних і письмових вказівок, засвоєнні навчального матеріалу та налагодженні стосунків з однолітками. Це, у свою чергу, може призводити до зниження їхньої самооцінки, мотивації до навчання та ускладнювати процес соціальної адаптації.

Ключову роль у системі інклюзивного навчання відіграє асистент вчителя, адже саме за допомогою нього здійснюється корекційний процес та педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами.

Асистент сприяє адаптації учнів до класного середовища, забезпечує ефективну комунікацію між учнями, педагогами та однолітками, а також організовує навчальні та інші види діяльності.

Основні завдання асистента включають адаптацію навчальних матеріалів відповідно до рівня розвитку учня, використання додаткових педагогічних підказок, альтернативних засобів комунікації, підтримку уваги, контроль за виконанням завдань і зниження рівня тривожності під час навчання.

Корекційна робота асистента вчителя спрямована на розвиток мовлення, когнітивних процесів, соціальної взаємодії, регуляції поведінки та формування навчальних навичок. Підтримка учнів здійснюється відповідно до індивідуальної програми розвитку, рекомендацій команди супроводу, логопеда, психолога або дефектолога. Надзвичайно важливу роль корекційні заняття відіграють саме для дітей з порушеннями мовлення, адже мовлення - це ключовий інструмент комунікації, навчання та соціальної інтеграції.

Наявність мовленнєвих порушень можуть створювати певні перешкоди для здобуття дитиною знань та розвитку соціальної взаємодії. Внаслідок цього можуть виникати труднощі у висловленні власних думок, ускладнюється процес розуміння зверненого мовлення, що може призвести до підвищення тривожності дитини та зниження самооцінки. Якісне надання корекційно-розвиткових занять дає можливість впоратися з наявними труднощами та допомогти дитині розвивати вже набуті раніше вміння, сформувані стійкі мовленнєві навички та підвищити впевненість учня у власних здібностях.

Робота асистента передбачає уважне спостереження за поведінкою дитини, оцінку її рівня самостійності, сформованості соціальних та комунікативних умінь, а також емоційного стану. Це дозволяє визначити, які саме види підтримки потрібні учню: чи необхідна додаткова стимуляція, наочні матеріали, вербальні підказки або сенсорний супровід. При цьому важливо, щоб допомога не перетворювалася на виконання завдань замість дитини – метою є розвиток її компетентності, самостійності та впевненості у власних можливостях.

Особливу увагу під час корекційної роботи приділяють розвитку мовленнєвої компетентності, оскільки вона впливає на всі аспекти навчання та соціальної адаптації. Асистент вчителя допомагає розвивати фонетико-фонематичний слух, правильну артикуляцію, зв'язне мовлення, збагачення словникового запасу тощо. Корекційні заняття мають позитивний вплив на загальний розвиток дитини, допомагають краще і легше зрозуміти важкий матеріал шляхом спрощення та додаткового пояснення, внаслідок чого в учнів розвиваються та вдосконалюються когнітивні навички, а саме: пам'ять, увага, логічне мислення, спостереження, аналіз та здатність самостійно робити висновки.

Робота асистента вчителя також позитивно впливає на формування соціальних вмінь: вміння взаємодіяти з однокласниками, регулювання власних емоцій та поведінки, вміння адекватно реагувати на стресові ситуації, що можуть виникати під час навчання. Саме така комплексна робота в результаті сприяє академічному розвитку дитини, її психоемоційному благополуччю та підготовці до самостійного життя.

Отже, корекційна робота асистента вчителя грає важливу роль в реалізації інклюзивного навчання дитини з особливими освітніми потребами та в якісному наданні освітніх послуг всім, хто цього потребує.

Вона формує мовленнєві та когнітивні навички, сприяє соціальній адаптації, розвиває позитивне ставлення до навчання та впевненість у власних силах, а також підвищує життєву компетентність учнів із порушеннями психофізичного розвитку. Асистент учителя є активним членом команди супроводу, що працює на реалізацію потенціалу кожної дитини та розвиток її самостійності у навчальній та соціальній діяльності.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Міненко Ольга Олександрівна

Кандидат психологічних наук, доцент

Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка

У науковій спільноті сучасного суспільства все частіше піднімається проблема вивчення емоційного інтелекту як важливої складової особистості. Емоційний інтелект виділено у якості важливої складової психічного розвитку починаючи з дошкільного віку. Така увага до даного феномену пояснюється тим, що дошкільний вік є, з одного боку, періодом активного розвитку інтелектуальної та емоційної сфери, а з другого боку – періодом активного входження в систему соціальних стосунків. І саме емоційний інтелект тут є тим утворенням, що здатне гарантувати значні досягнення у будь-якій царині діяльності дошкільника.

В роботах Дж.Майєра та П.Селовея емоційний інтелект визначається як здібність розуміти відносини, репрезентовані в емоціях, і керувати емоційною сферою на основі інтелектуального аналізу та синтезу [1]. При цьому акцент даними авторами робиться на здібності відслідковувати власні і чужі почуття та емоції, розрізнити їх і використовувати цю інформацію для керування мисленням та діяльністю. Згідно Д.Гоулману, емоційний інтелект – це здатність особистості тлумачити власні емоції і емоції інших людей з метою використання отриманої інформації для реалізації власних цілей [2].

Найбільш сприятливим періодом для розвитку ЕІ є дошкільне дитинство. Саме в здатності розуміти свої емоції та емоції оточуючих, керувати ними лежить принципова різниця між дитиною раннього віку та дошкільника. Емоції відчують всі, незалежно від віку, а здатність до їх ідентифікації та прояву (стримування) - новоутворення саме дошкільного віку.

А.Запорожець пов'язує розвиток емоцій-почуттів у дитини зі змінами у фізіології: зміни у емоційній сфері пов'язані з переходом домінуючих центрів з підкіркових структур у кору головного мозку. У результаті цього процесу емоції стають більш усвідомленими. Дитина починає регулювати свою поведінку, підпорядковувати її вимогам дорослих.

С.Дерев'янку (на основі досліджень М.Нгуен) визначає емоційний інтелект старших дошкільників як здатність дитини орієнтуватися на іншу людину, враховувати її емоційний стан і, на основі цих знань, регулювати відношення з ним, знаходити шляхи вирішення виникаючих проблем [3].

У дослідженнях А. Є.Ільїна, А.Щетініної визначаються певні типи дошкільників у процесі сприймання емоцій інших. Довербальний тип передбачає тільки припущення назви емоції у результаті спостереження за виразом обличчя; дифузно-аморфний тип не диференціює елементи емоції, а просто називає її узагальнено; дифузно-локальний тип визначає емоцію по деталям (наприклад, виразу очей); аналітико-синтетичний тип може визначити емоції більш виважено, оцінити експресію, цілісно, узагальнено.

У межах загальних закономірностей емоційного розвитку у період дошкільного дитинства, Н.Токарева, А.Шамне, Б.Толочок фокусують увагу на емоційно-експресивному розвитку; розвитку соціальних емоцій; розвитку управління емоціями та поведінкою у спілкуванні.

Важливим елементом у розвитку ЕІ є здатність особистості підпорядковувати емоції для погодження, гармонізації соціальних відношень з оточенням, досягнення цілей у діяльності. У період 5-7 років емоційне життя дитини активно розвивається, досить суттєво змінюється (за Л.Виготським). У дітей дошкільного віку вже достатньо розвинені такі емоції як: гнів, заздрість, страх, переляк, сором, радість, сором'язливість у роки перебування у освітньому закладі емоційні прояви втрачають провідну роль, силу над вчинками, діями дитини. У дошкільному віці діти починають вчитися керувати своїми емоціями, станами, почуттями. Для цього потрібен достатній емоційний досвід, який збагачується по завершенню дошкільного віку.

Розуміння своїх дій та причин виникнення тих чи інших емоційних станів означає, що дитина-дошкільник усвідомлює, що з нею відбувається, продумує свою поведінку, відношення з іншими дітьми, аналізує наслідки позитивних та негативних вчинків. Фактор відношень спирається на особистісний досвід дитини. У 6-7 років певний досвід є. У свідомості дитини сформовані пріоритети, з яких витікає значущість подій, явищ, осіб. Вони детермінують зміст відношень, відповідних для них емоцій.

На думку Н.Мельник, О.Нестеренко, підвищується рівень розуміння та ідентифікації дітьми емоційних станів, сприймання експресії стає більш диференційованим. Зокрема, у 6 років дитина здатна розуміти стан людини як об'єкту пізнання, а експресію сприймають як значущий сигнал [4]. З'являється емпатійне переживання, причому воно може бути як егоцентричне, спрямоване на задоволення власних потреб, так і альтруїстичне (для допомоги іншим).

Ж.Кучеренко, В.Лазаренко, Л.Гладун, І.Жаркова, І.Макарова зазначають: у дошкільному віці для дітей характерний більш адекватний прояв емоцій, знижується рівень надмірного емоційного реагування («емоційних спалахів»), формується здатність керувати емоціями. Діти починають усвідомлювати та розуміти більш складні емоції (образу, провину, сором тощо), збільшується словник емоцій, розвивається їх соціалізація, що проявляється у вигляді емоційної децентрації. У процесі онтогенетичного розвитку дошкільника з'являються емоційні новоутворення: жвава реакція на події, розуміння механізмів регуляції емоцій, вербалізація емоцій тощо.

Отже, дошкільний вік є періодом, сензитивним для розвитку емоційного інтелекту. Саме емоційний інтелект є основою успішної соціалізації дошкільників, формування ефективної комунікативної діяльності, соціально-психологічної адаптації як на даному віковому етапі, так і на наступних етапах онтогенетичного розвитку.

Література:

1. Goleman D. Emotional intelligence. Why it can matter more than IQ. Bantam Books, 1995. 661 p.
2. Salovey P., Mayer J. Emotional intelligence. *Imagination, Cognition and Personality*, 1990. Vol. 9, No. 3. P. 185-211.
3. Дерев'янка С.П. Активізація розвитку емоційного інтелекту як спосіб активізації процесу соціально-психологічної адаптації особистості. *Актуальні проблеми психології: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія* : [зб. наук. праць / наук. ред. С.Д.Максименко, М.В.Папуча]. Київ-Ніжин, 2008. Том. 10. Вип. 6. Частина 2. С. 361-362.
4. Мельник Н.В. Емоційний розвиток особистості як основа формування емоційного інтелекту дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2018. №4. С.69-74.

СПОСОБИ ПОСТАНОВКИ ЗВУКІВ У ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ФФНМ

Неводнича Ірина Олексіївна

асистентка кафедри психології, логопедії та інклюзивної освіти

Гріщенко Катерина Володимирівна

Студентка

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Проблема подолання мовленнєвих розладів у дошкільників належить до найактуальніших у сучасній логопедичній практиці. В умовах сучасної вітчизняної системи освіти суттєво підвищуються вимоги до змісту і методик корекції порушень мовленнєвого розвитку. Аналіз сучасної практики корекції порушень звуковимови підтверджує необхідність одночасного використання декількох прийомів постановки звуків та їхню інтеграцію в різні види діяльності дитини.

У зв'язку з цим, вбачаємо актуальним відпрацювання системи традиційного логопедичного втручання на етапі постановки звука за рахунок включення в роботу збережених функцій та використання змішаного способу постановки звуків.

Процес становлення вимови у дітей із мовленнєвою патологією описаний у працях видатного вітчизняного ученого Р. Левіної.

За Р. Левіною, «взаємозв'язок звуковимови та фонемного слуху обумовлює актуальність і практичну значущість вдосконалення методики роботи над звуковою стороною мовлення, спрямовану на мінімізацію артикуляційних порушень і подолання вад у фонематичній підсистемі мови» [1]. Значущим у корекції вимови є положення про необхідність активного впливу на процес опанування фонетики.

У логопедичній роботі постановка й автоматизація звуків здійснюються з опорою на сформовану артикуляційну базу, навички ізольованої вимови звука.

Робота над формуванням слухо-мовленнєвих навичок включає постановку звука, цільовою настановою якої є:

- ознайомлення зі звуком, що відбувається на основі перебільшеної демонстрації його вимови, опису (фонетичної характеристики), звуко-буквенного аналізу і синтезу;
- досягнення нормативної ізольованої вимови, що забезпечується виробленням нових і загальмовуванням неправильної вимови, сформованої раніше.

Постановка звука ґрунтується на сформованих раніше навичках рухів органів артикуляції, поданні цілеспрямованого, достатнього за обсягом повітряного струменя і включенню голосу у процес вимови звука.

Нижче подано опис основних способів постановки звука, їхні позитивні та негативні сторони.

Мимовільне вимовляння звука в грі

Цей спосіб передбачає використання ігрової діяльності, під час якої логопед стимулює дитину до мимовільного відтворення певних звуків. Варіантами інструкцій можуть бути: «Пошипи, як змійка – Ш-Ш-Ш», «Пожужжи, як жук – Ж-Ж-Ж» тощо.

Перевагами цього методу є відсутність механічного впливу та природність ситуації, що сприяє емоційному залученню дитини.

Вимовляння звука за аналогією

Цей спосіб використовується переважно для постановки дзвінких звуків на основі парних глухих. Логопед пропонує дитині виконати звук, «як у пари, тільки голосно». Для контролю правильності вимови застосовується тактильний контроль – дитина долонею перевіряє вібрацію голосових складок.

Позитивним аспектом є відсутність механічного впливу, що сприяє м'якій і природній корекції звуковимови.

Вимовляння звука за зразком

Метод полягає у наслідуванні зразка, поданого логопедом. Фахівець звертає увагу дитини: «Послухай, як я вимовляю звук [л]. А тепер спробуй самостійно».

Перевагами є формування слухових вражень, розвиток слухової уваги та відсутність механічного втручання.

До недоліків належить обмежений набір звуків, які можливо відтворити мимовільно. Методи менш ефективні у випадках, коли порушення звуковимови пов'язані з анатомічними або функціональними особливостями мовленнєвого апарату.

Вимовляння звука за наслідуванням

Даний спосіб передбачає фіксацію уваги дитини не лише на самому звуці, а й на рухах органів артикуляції, які беруть участь у його утворенні. Завдяки цьому формується розуміння взаємозв'язку між положенням язика, губ, зубів та результатом звуковимови.

Перевагами способу є активізація слухових, тактильних і кінестетичних відчуттів дитини. Відсутність механічної дії забезпечує "м'який" характер постановки звука, що робить метод ефективним у системі ранньої логопедичної допомоги.

Постановка звука з механічною допомогою

Нормативний артикуляційний уклад утворюється за допомогою логопедичних зондів, шпательів або інших спеціальних інструментів.

До позитивних сторін методу належить можливість точного відтворення артикуляційної позиції та забезпечення чіткого акустичного ефекту, що сприяє швидшому формуванню правильної звуковимови.

Водночас цей спосіб має певні обмеження. Механічна допомога може спровокувати появу неврологічної симптоматики, особливо у дітей із дизартрією, оскільки зондове втручання іноді призводить до підвищення м'язового тону м'язів язика, губ, обличчя чи шиї.

Ці способи належать до найбільш ефективних засобів корекції, допомагають досягненню максимально можливих успіхів у подоланні мовленневих труднощів у дітей дошкільного віку.

Список використаної літератури

1. Левіна Р. Е. *Основы теории и практики логопедии*. Москва : Просвещение, 1968. 367 с.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ЛОГОПЕДИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОЗВИТКУ ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНОЇ СТОРОНИ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Неводнича Ірина Олексіївна

асистентка кафедри психології, логопедії та інклюзивної освіти

Кузьмінська Дарина Ярославівна

Студентка

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

У сучасній системі освіти все частіше зростає кількість дітей, які мають труднощі у формуванні мовленнєвої компетентності, зокрема у засвоєнні лексико-граматичних категорій. Активний словниковий запас та граматичні структури є основним компонентом мовленнєвого розвитку дитини, що визначає її здатність правильно будувати речення, узгоджувати слова та добирати лексеми відповідно до контексту, забезпечуючи змістовність висловлення.

Порушення, пов'язані з лексико-граматичною компетентністю, призводять до різноманітних труднощів у процесі навчання дитини. Тому постає важливе питання пошуку ефективних логопедичних технологій, які сприятимуть формуванню мовленнєвої компетентності, адаптації до навчального середовища та підвищенню якості мовлення молодших школярів.

Питання розвитку лексико-граматичних аспектів мовлення у дітей з порушенням мовлення досліджували такі науковці, як А. Богуш, Н. Кобельнікова, Є. Рібцун, Л. Калмикова, Н. Міщенко та О. Іванова. Дослідники зазначають, що граматична система мовлення розвивається в декілька етапів, і цей процес залежить безпосередньо від рівня сформованості лексики, когнітивних процесів та мовленнєвого середовища дитини. Психолінгвістичний підхід (Л. Калмикова, Т. Ткаченко) розглядає мовлення як інтегровану діяльність, у якій граматики виступає механізмом реалізації мислення через мовні форми. Дослідники підкреслюють, що корекційна робота має бути не лише тренувальною, а й творчорозвивальною, ґрунтуючись на принципах комунікативності та індивідуалізації.

Сучасна логопедія стрімко розвивається у напрямі технологічного освітнього процесу. Застосування інноваційних технологій - інтерактивних, інформаційно-комунікаційних, мультимедійних, психолінгвістичних - відкриває нові можливості для розвитку мовлення. Вони дозволяють зробити заняття більш динамічними, емоційно насиченими, підвищують мотивацію дітей до навчання та забезпечують стійкі результати корекційного впливу.

Новітні логопедичні технології охоплюють широкий спектр методів і прийомів - від використання мультимедійних вправ і логопедичних тренажерів до інтерактивних ігор, психолінгвістичних технік, арт і нейротехнологій. Усі вони спрямовані на активізацію пізнавальної діяльності, розвиток слухової уваги, зорового сприймання та мислення.

Найбільш ефективними є мультимедійні засоби, які дають можливість об'єднати звук, зображення та текст, що, у свою чергу, дозволяє якісно проводити

заняття, оскільки дитина одночасно бачить, чує і вимовляє, що допомагає швидше запам'ятовувати інформацію. Наприклад, комп'ютерні ігри або вправи з візуальною підтримкою допомагають дитині помічати граматичні закономірності - узгодження прикметників з іменниками, правильне використання дієслівних форм, побудову речень.

Сучасні логопедичні технології базуються на принципах інтерактивності, системності, індивідуалізації та комунікативної спрямованості. Їх мета - не лише корекція мовленнєвих вад, а й стимулювання мотивації до мовленнєвої активності, розвиток мислення, пам'яті, уваги.

У своїй роботі я також звернула увагу на ефективність арттерапевтичних і нейропсихологічних методів у розвитку мовлення дітей. На мою думку, арттерапія - це не лише творчий процес, а й потужний інструмент для емоційного розвантаження та розвитку пізнавальної активності дитини. Коли діти малюють, ліплять, співають або беруть участь у невеликих драматичних постановках, вони вчаться виражати свої думки і почуття, що, у свою чергу, стимулює мовленнєву активність. Особливо ефективними, на мою практику, є малюнкові диктанти, створення коротких розповідей за ілюстраціями чи драматизація казкових сюжетів - ці методи допомагають дитині природно формулювати фрази, підбирати слова та зв'язувати їх у граматично правильні речення.

Окрім цього, я застосовувала елементи нейропсихологічних вправ, які спрямовані на покращення координації рухів і стимуляцію міжпівкульної взаємодії мозку. Це, зокрема, вправи з перехресними рухами, дихальні техніки, прості завдання на одночасну роботу рук і ніг. Такі методи, на мої спостереження, мають позитивний вплив на концентрацію уваги, пам'ять і швидкість мовленнєвих реакцій. Саме завдяки поєднанню цих технік дитина легше засвоює граматичні форми, починає будувати речення більш логічно та послідовно.

До сучасних методів роботи можна віднести також ігрові технології, оскільки гра є провідною діяльністю дітей молодшого шкільного віку. Ігрові ситуації активізують увагу, знімають напруження, дозволяють дитині відчувати себе успішною. Наприклад, гра «Знайди помилку» або «Підбери правильне слово» розвиває вміння аналізувати структуру речення, а ігри на складання фраз - закріплюють граматичні зв'язки у мовленні.

Комплексний підхід формує більш свідоме уявлення про слова та дозволяє подолати певні мовленнєві труднощі. Діти починають точніше добирати слова, вживати їх у правильних формах, будувати речення відповідно до граматичних правил. Крім того, використання сучасних технологій підвищує впевненість дитини у власних силах, допомагає сформулювати позитивну мотивацію до навчання.

У процесі власних спостережень під час роботи з дітьми я переконалася, що сучасні логопедичні технології справді дають значно кращі результати, ніж традиційні методи. Зокрема, використання мультимедійних матеріалів, інтерактивних завдань та психолінгвістичних прийомів помітно скорочує час, необхідний для формування граматичних навичок. Діти швидше засвоюють

граматичні форми, активніше застосовують їх у мовленні, а найголовніше - проявляють інтерес і внутрішню мотивацію до занять.

Мені вдалося помітити, що під час використання таких методів діти стають уважнішими, краще концентруються на завданнях, а їхні мовленнєві реакції стають більш осмисленими. Наприклад, під час виконання мультимедійних вправ вони легше розпізнають граматичні помилки й намагаються самостійно їх виправляти, що свідчить про формування самоконтролю мовлення.

Особливо цінною я вважаю комплексність впливу сучасних технологій. Вони не просто навчають дитину правильно говорити, а водночас розвивають слухове сприймання, зорову увагу, дрібну моторику, мислення та емоційну сферу. Усе це створює умови для цілісного розвитку особистості. Я помітила, що діти, з якими працюю за такими методиками, починають переходити від механічного повторення матеріалу до свідомого використання граматичних структур у власному мовленні. Саме цей момент є показником ефективності логопедичної роботи, адже дитина починає відчувати мову, а не просто відтворювати завчені зразки. Застосування сучасних технологій у логопедичній роботі має не лише корекційний, а й профілактичний ефект. Воно допомагає запобігти подальшим труднощам у навчанні-зокрема, у читанні, письмі, розумінні тексту. Розвиток лексико-граматичної сторони мовлення забезпечує ґрунт для засвоєння інших предметів, формування зв'язного мовлення та розширення світогляду.

Висновки

Отже, сучасні логопедичні технології є невід'ємним інструментом модернізації системи мовленнєвого розвитку дітей молодшого шкільного віку. Їх впровадження в практику дає змогу підняти логопедичну роботу на якісно новий рівень, де головну роль відіграє не лише формування правильних мовленнєвих навичок, а й цілісний розвиток особистості дитини. Застосування мультимедійних, інтерактивних, психолінгвістичних, арттерапевтичних і нейропсихологічних технологій забезпечує комплексний вплив на когнітивну, емоційну, моторну та мовленнєву сфери, що створює сприятливі умови для природного формування граматичних структур і збагачення лексичного запасу.

Результати використання сучасних технологій доводять, що дитина стає активним учасником мовленнєвого процесу, а не пасивним виконавцем завдань. Інтерактивність і візуальна насиченість занять підвищують інтерес до навчання, стимулюють пізнавальну діяльність, сприяють формуванню позитивного емоційного фону, що є необхідною умовою ефективного засвоєння мовного матеріалу. У таких умовах мовлення перестає бути лише предметом навчання - воно стає засобом самовираження, спілкування, творчості та пізнання.

Особливу цінність мають ті технології, які дозволяють поєднати традиційні методи логопедичної роботи з інноваційними підходами. Такий синтез забезпечує гнучкість і варіативність у доборі методичних прийомів, що дає змогу враховувати індивідуальні мовленнєві особливості кожної дитини. У результаті логопед не лише виправляє порушення, а й розвиває мислення, уяву, пам'ять, мовленнєву ініціативу, допомагає дитині повірити у власні сили.

Загалом можна стверджувати, що ефективність сучасних логопедичних технологій полягає у їх здатності інтегрувати наукові досягнення, психологічні механізми й педагогічні засоби в єдину систему мовленнєвого розвитку. Такі технології формують у дітей не просто правильне мовлення, а мовленнєву компетентність - як базу для подальшого успішного навчання, соціальної адаптації та особистісного зростання.

Таким чином, використання сучасних логопедичних технологій відкриває широкі можливості для вдосконалення процесу корекції мовлення, робить його більш осмисленим, інтерактивним і результативним. Подальший розвиток цієї сфери вбачаю у створенні авторських мультимедійних програм, дидактичних ігор та індивідуалізованих логопедичних тренінгів, спрямованих на формування мовленнєвої творчості, граматичної гнучкості та комунікативної активності дітей. Саме такий підхід дозволить забезпечити сталий, усвідомлений і гармонійний мовленнєвий розвиток молодших школярів. Таким чином, сучасні логопедичні технології є ефективним інструментом у роботі з дітьми, які мають труднощі у лексико-граматичній компетентності. Їхнє впровадження є необхідним етапом оновлення системи логопедичної освіти, що відповідає вимогам часу і сприяє формуванню мовленнєвої структури особистості.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей у теорії та практиці дошкільної і початкової освіти. Одеса: ПНЦ АПН України, 2012. 312 с.
2. Грабчак С. В. Лексико-граматичний розвиток дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення. Київ: Освіта України, 2019. 156 с.
3. Єфименко Л. П. Методика розвитку граматичної правильності мовлення у дітей. Харків: Основа, 2014. 144 с.
4. Лопатіна Л. В. Корекційно-розвивальне навчання дітей з мовленнєвими порушеннями. Київ: Педагогічна думка, 2016. 288 с.
5. Ткаченко Т. А. Система логопедичної роботи з формування граматичної будови мовлення. Київ: Освіта, 2013. 196 с.
6. Калмикова Л. О. Психолінгвістичні основи мовленнєвого розвитку дитини. Київ: Логос, 2013. 278 с.
7. Марченко С. І. Формування лексико-граматичних умінь у дітей з тяжкими порушеннями мовлення. Черкаси: Видавництво ЧНУ, 2020. 210 с.
8. Овчаренко С. В. Корекція лексико-граматичних порушень мовлення в дітей із дисграматизмом. Київ: Логопед, 2018. 136 с.
9. Трофименко Л. І. Подолання труднощів у засвоєнні та використанні граматики: навчальний посібник. Київ: ІТЗН НАПН України, 2025. 156 с. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746769>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ ВІЙНИ: ПРОТИДІЯ БУЛІНГУ ЩОДО ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ ТА ПОЗА ЇЇ МЕЖАМИ

Седова Наталія Анатоліївна

Кандидат психологічних наук

(Центральноукраїнський інститут розвитку людини Університету «Україна»)

Інклюзивне суспільство, що ґрунтується на принципах поваги до розмаїття та забезпечення рівних можливостей, є необхідною умовою стійкого розвитку демократичної держави. Проте, повномасштабна військова агресія Російської Федерації проти України суттєво ускладнила реалізацію цих принципів, зокрема, через зростання вразливості здобувачів освіти з інвалідністю (ЗОІ) та дітей-переселенців, які перебувають у зоні ризику соціальної ізоляції та булінгу. Це актуалізує необхідність посилення заходів протидії цькуванню як всередині країни, так і в закладах освіти за кордоном, де українські діти здобувають освіту [1].

Специфіка булінгу щодо дітей з інвалідністю: чинники та наслідки

Діти з інвалідністю, особливо в умовах стресу, викликаного війною та переміщенням, є особливо вразливою мішенню для булінгу. Їхні особливі освітні потреби, відмінності у фізичному чи психоемоційному розвитку часто стають приводом для прямої та опосередкованої агресії з боку однолітків. До чинників ризику додається стигматизація, пов'язана зі статусом внутрішньо переміщеної особи (ВПО) або біженця. Наслідки такого булінгу – поглиблення психологічних травм, відмова від відвідування школи, зниження академічної успішності та посилення проблем соціальної адаптації [2].

Військова агресія зумовила диверсифікацію освітніх середовищ для українських дітей з інвалідністю, що, в свою чергу, спричинило появу специфічних форм булінгу як на національному, так і на міжнародному рівнях. В українських закладах освіти, що функціонують переважно в умовах дистанційного або змішаного навчання через безпекові ризики, булінг часто трансформується у кібербулінг. Відсутність безпосереднього фізичного контакту створює ілюзію анонімності та безкарності, що сприяє поширенню образливих коментарів, виключенню з онлайн-груп та поширенню принизливих зображень чи відео. Для дітей з особливими освітніми потребами (ООП) ця форма цькування є особливо руйнівною, оскільки вони можуть мати обмежені можливості для ефективної самопрезентації в цифровому середовищі та менше навичок протидії онлайн-агресії. Фізична ізоляція, спричинена дистанційним форматом, поглиблює їхнє відчуття самотності та соціальної маргіналізації, що є опосередкованою, але не менш шкідливою формою булінгу.

Проблема набуває додаткової гостроти в контексті тимчасового перебування українських здобувачів освіти з інвалідністю за кордоном. У закордонних освітніх системах, попри високі стандарти інклюзії, діти-біженці стикаються з подвійною вразливістю. По-перше, наявна інвалідність сама по собі є тригером для

цькування. По-друге, вони стають об'єктами дискримінації на ґрунті культурної та мовної відмінностей.

Мовний бар'єр істотно ускладнює як повноцінну інтеграцію у класний колектив, так і можливість оперативного повідомити дорослих про факти булінгу. Часто іноземні педагоги, не маючи досвіду роботи з травмованими війною дітьми та не володіючи знаннями про особливості української системи інклюзії, можуть ненавмисно ігнорувати або неправильно інтерпретувати ознаки агресії. Таким чином, міграційний контекст не лише не усуває проблему, а й накладає на неї нові чинники ризику, вимагаючи міжнародної координації зусиль для захисту прав цих здобувачів освіти. З огляду на це, забезпечення безпечного освітнього простору є пріоритетним завданням освітньої дипломатії та психосоціальної підтримки [3].

Стратегічні напрями протидії та роль інклюзивної культури як гаранта безпеки

Усвідомлення комплексності проблеми булінгу в умовах військових викликів та міграції неминує веде до необхідності формування цілісної та багаторівневої стратегії протидії. Така стратегія має ґрунтуватися на трьох взаємопов'язаних векторах, які охоплюють увесь освітній процес та міжнародний простір.

По-перше, ключовим елементом є профілактика, осередком якої має стати цілеспрямоване формування інклюзивної культури, що виходить за межі простого фізичного включення дітей з інвалідністю до загальноосвітнього класу. Йдеться про системне виховання толерантності до будь-яких форм дискримінації, стигматизації та цькування серед усіх учасників освітнього процесу: педагогів, батьків, асистентів та, що найважливіше, самих учнів. Необхідне впровадження спеціалізованих навчальних програм, які акцентують увагу на цінності людського розмаїття та важливості емпатії. Така культура є надійним внутрішнім фільтром, що запобігає виникненню агресивних форм поведінки.

По-друге, необхідно забезпечити ефективність реагування, що передбачає розробку та впровадження чітких, уніфікованих алгоритмів виявлення, фіксації, розслідування та припинення випадків булінгу. Алгоритми мають бути гнучкими та адаптованими до сучасних умов, зокрема до середовища кібербулінгу і дистанційного навчання, де традиційні методи спостереження є недостатніми. Важливим елементом є створення системи довіри, де діти з ООП та їхні батьки можуть безпечно повідомити про випадки цькування, не боячись помсти чи ігнорування.

По-третє, критично необхідною є міжнародна співпраця у сфері захисту прав ЗОІ-біженців, що включає розробку та реалізацію спільних міждержавних програм із закордонними закладами освіти та соціальними службами. Метою такої співпраці є забезпечення безперервного та якісного психолого-педагогічного супроводу українських дітей за кордоном, а також проведення тренінгів для іноземних педагогів щодо особливостей військової травми та культурного контексту українських дітей. Лише через інтеграцію профілактичних, реактивних

та міжнародних заходів, які фокусуються на розбудові інклюзивної культури, можливо забезпечити критичну умову для подальшого розвитку України – збереження її людського капіталу в безпечному освітньому середовищі [4].

Використані джерела

1. Шевченко Н. В., Мельник В. В. Виклики інклюзивної освіти в умовах воєнного стану: ризики та перспективи. *Теоретичні та прикладні проблеми психології*. 2023. Т. 2, № 1 (61). С. 15–20.
2. Ляшенко О. М. Соціально-психологічні механізми протидії булінгу серед підлітків в інклюзивному освітньому просторі. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2022. Вип. 68. С. 136–147.
3. Гриценок Л. І. Кібербулінг в умовах дистанційного навчання: ризики для здобувачів освіти з особливими потребами. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2023. № 1 (80). С. 76–81.
4. Ковальчук О. В., Петренко І. С. Інклюзивна культура як чинник мінімізації булінгу в освітньому середовищі. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. 2022. Т. VI, Вип. 22. С. 189–195.

BASICS OF HEALTH. PHYSICAL CULTURE AND SPORTS

ІННОВАЦІЇ У ФІЗИЧНІЙ КУЛЬТУРІ ТА СПОРТІ

Поляченко Катерина Сергіївна

Викладач кафедри теорії та методики спорту

(Центральноукраїнський державний університет ім. В. Винниченка)

Фізична культура і спорт – динамічна сфера, що вимагає постійної адаптації та вдосконалення для підвищення результативності, безпеки та масовості. Інновації у фізичній культурі та спорті – це впровадження нових або значно вдосконалених продуктів (гаджети, екіпірування), процесів (методики тренувань, управління), методів (діагностика, реабілітація) чи організаційних змін, що мають суспільну або спортивну перевагу.

Мета дослідження. Визначити та проаналізувати ключові напрямки інноваційного розвитку та їх вплив на професійний спорт, фізичну культуру та здоров'я.

Спортивні гаджети та біомоніторинг у фізичній культурі та спорті досить розповсюджені у сучасному світі. Використання технологій (смарт-годинники, датчики, "розумний" одяг) для безперервного збору даних про фізіологічні показники (пульс, сатурація, якість сну, рівень гідратації). Суттєве значення відіграє при об'єктивізація тренувального процесу, запобігання перевтомі та травмам, індивідуалізація навантажень.

Використання віртуальної та доповненої реальності (VR/AR) під час тренувального процесу. VR у тренуваннях допомагає симулювати змагальні умови, віртуальні тренажери, покращувати просторові орієнтації. AR використовується для інтерактивних тренувань, навігації та візуалізації даних у реальному часі, прикладом може бути відображення показників на екрані окулярів під час бігу чи їзди на велосипеді.

Штучний інтелект та аналітика великих даних (Big Data) для покращення тренувального процесу та змагальної діяльності. Для аналізу змагань штучний інтелект оцінює тактику чи прогнозує дії суперників, вишукує слабкі місця противників. Для покращення підготовки спортсмена штучний інтелект створює персональні тренування, програми харчування на основі даних про спортсмена для ефективності тренувального процесу і відновлення.

Застосування інноваційних технологій у суддівстві активно використовується в сучасному світі. Автоматизовані системи для суддівських рішень VAR у футболі, електронне суддівство у тенісі, кикбоксингу.

З часом з'являються інноваційні методики тренувань, такі, як впровадження фітнес-технологій (EMS-тренування, функціональний тренінг) у масову фізичну культуру. Персоналізований підхід до занять фізичною культурою з урахуванням генетичних даних і стану здоров'я та мети тренування.

Інновації у реабілітації та відновленні, тут використовують високотехнологічне обладнання: Кріотерапія, гідрокінезотерапія, роботизовані

системи для відновлення рухових функцій (екзоскелети). Значення інновацій у реабілітації це прискорення відновлення після травм, підвищення стійкості до навантажень та профілактика професійних захворювань.

Використання цифрових технологій, зокрема мобільних додатків та онлайн-платформ для контролю активності, надання тренувальних планів та дистанційного навчання (особливо актуально для шкільного та університетського фізичного виховання).

Виклики та перспективи для впровадження інновацій у фізичній культурі та спорті.

Одним з ключових викликів є вартість. Висока ціна інноваційного обладнання обмежує його доступність для невеликих клубів та масового спорту. Не менш важливим викликом є конфіденційність даних. Необхідність захисту великих обсягів персональних фізіологічних даних спортсменів. Ще один виклик це, так званий "Технологічний допінг", високий ризик використання інновацій для отримання нечесної переваги в змаганнях, це вимагатиме постійного оновлення правил і стандартів.

Перспективи розвитку інновацій в фізичній культурі та спорті: активна інтеграція штучного інтелекту для моделювання тренування, харчування, спортивних кар'єр та запобігання травмам; персоналізована медицина у спорті, використання генетичного тестування для оптимізації тренувальних програм і харчування спортсмена; розвиток розумної спортивної інфраструктури, будівництво smart-стадіонів, інтерактивних майданчиків.

ВПЛИВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТИХ ЯКОСТЕЙ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Чекмарьова Наталя Григорівна

Кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент

Хаджинов Валерій Анастасійович

Кандидат педагогічних наук, доцент

(Український державний університет науки і технологій)

Фізична культура, як вид культури, являє собою широку область творчої діяльності як наукової, так і практичної, а також результати цієї діяльності по створенню фізичної підготовленості людей до життя. В особистому плані вона є мірою та способом всебічного розвитку людини. Сьогодні не можна знайти жодної сфери людської діяльності, яка не була би пов'язана із фізичною культурою, оскільки фізичне виховання і спорт – загально визнані матеріальні і духовні цінності суспільства як в цілому, так і кожної людини окремо. Не випадково в останні роки все частіше мова йде про фізичну культуру, як про самостійний соціальний феномен. Проте феномен фізичної культури особистості вивчений далеко не повністю, хоча проблеми культури духу і тіла ставилися ще в епоху стародавніх цивілізацій.

На теперішній час у сучасної молоді недостатньо фізкультурної та спортивної освіти і, як наслідок, байдужість до її цінностей. Одне із важливих завдань вищої освіти є формування культурного потенціалу суспільства, тому у нашій роботі ми розглянемо позитивний вплив фізичної культури на формування гармонійно розвинутої особистості сучасного суспільства.

Мета роботи. Формування особистих якостей сучасної молоді засобами фізичної культури та спорту.

Отримані результати дослідження. Фізична культура – це вид культури, який є специфічним процесом та результатом людської діяльності, засобом і способом фізичного вдосконалення людей для виконання ними своїх соціальних обов'язків. Фізична культура як складне багатофункціональне явище, має свою структуру, форми та зміст, а її компоненти повністю задовольняють всі потреби суспільства і особистості у фізичній підготовці людей до їх життєдіяльності.

Фізичне виховання – процес формування потреби у заняттях фізичними вправами на користь всебічного розвитку особи, формування позитивного ставлення до фізичної культури, вироблення ціннісних орієнтацій, переконань, смаків, звичок, схильностей. У сучасному суспільстві все частіше ставиться питання про необхідність розглядання ролі фізичного виховання та його впливу на формування особистих якостей людини, що є суттєвою передумовою для реалізації його потенціалу. На теперішній час багато дослідників прийшли до думки, що фізичне виховання формує не тільки фізичну складову людини, а і його внутрішній світогляд – компоненту особистості людини.

Для формування цілісного комплексу соціально-ціннісних якостей, поглядів, переконань у сучасному суспільстві необхідно створити матеріальні,

духовні, організаційні та ін. умови. Це основна мета виховання у формуванні особистих якостей сучасної молоді.

У віковому розвитку людини якісно нова стадія осмислення сутності фізичного виховання пов'язується з його впливом на духовну сферу, як дієвого засобу інтелектуального, морального, естетичного виховання. Фізична культура це не тільки фізичний розвиток, зміцнення здоров'я, досягнення високого рівня всіх фізичних якостей, а і розуміння значимості фізичного виховання, естетики фізичних вправ, спортивної етики, переконаності у важливості підтримки гарного фізичного стану кожної людини. Існує тісний взаємозв'язок між показниками розвитку фізичних якостей та особистих проявів. Ці зв'язки тільки опосередковані, але вони є і свідчать про те, що при виконанні фізичних вправ визначається достатньо виражена тенденція у розвитку тих або інших особистих якостей.

Роль фізичної культури у формуванні особистих якостей сучасної молоді посилюється у зв'язку із самою її соціальною сутністю, з її гуманістичними функціями, можливостями розвитку цілого ряду основ духовності людини. Високий емоційний фон виконання різних фізичних вправ сприяє розвитку схильності до співпереживання, взаємодопомоги при виконанні спільних колективних дій, взаємної відповідальності за досягнення загальної мети. Регулярність занять фізичною культурою визначається добровільним бажанням молоді, особистим ставленням до них, які зміцнюючись у свідомості і звичках, також стають особистісними рисами.

Таким чином, до позитивних результатів від занять фізичним вихованням можна віднести: отримані у процесі занять рухові вміння та навички; здатність швидко опановувати нові рухи; підвищення фізичної працездатності; моральні та естетичні якості; бажання і прагнення самореалізуватися у своєму житті; цілеспрямованість та ін.

Заняття фізичною культурою позитивно впливають і на інтелектуальну сферу особистості. Рухова активність, яка лежить в їх основі, сприяє: формуванню у людини уявлень про рухові можливості свого тіла; розвитку спостережливості, оскільки спортивна діяльність вимагає зосередження уваги на умовах, які супроводжують рух; швидкого переключення уваги на різного роду подразники; розвитку швидкості орієнтування; здатності до адекватної зміни поведінки у залежності від умов, які виникли; розвитку мислення та ін. Разом із розвитком інтелектуальної сфери відбувається і духовне зростання людини, що займає сьогодні найбільш вагоме місце у досягненні загальної мети виховання. Духовним компонентом фізичної культури особистості є набір знань в області всебічного фізичного розвитку, уявлення про взаємодію соціального та біологічного. Духовні компоненти фізичної культури особистості виступають як засіб реалізації соціальної програми багатогранного розвитку особистості, у тому числі його психологічні, фізичні та соціальні складові.

У зв'язку з цим, на думку приходить висловлення П'єра де Кубертена про те, що головна сила і досягнення спорту у тому, що він є школою морального

благородства та чистоти, фізичної витривалості та енергії. В спорті особливо чітко виражаються всі людські якості: характер, ставлення до справи, воля, совість, чесність. Це саме той вид діяльності, де особливо чітко перевіряються морально-вольові якості людини.

ФІЗИЧНЕ ТА ПСИХОЛОГІЧНЕ ВІДНОВЛЕННЯ УЧАСНИКІВ ТА ВETERANІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Шевчук Олександр Миколайович

Кандидат медичних наук, доцент

(Центральноукраїнський інститут розвитку людини, Україна)

Війна, розв'язана Російською Федерацією проти України, призвела до безпрецедентної кількості військовослужбовців, які потребують глибокого та системного відновлення. Це не просто медична проблема, а стратегічний виклик національній безпеці та соціальній стійкості. Процес реабілітації учасників та ветеранів бойових дій (УБД) в Україні охоплює два нерозривно пов'язані виміри – фізичний та психологічний, які повинні бути інтегровані для забезпечення повноцінної реінтеграції.

I. Фізичне відновлення: від травми до функціональної незалежності

Фізичне відновлення ветеранів є складною і багатоетапною процедурою, що починається безпосередньо у військових госпіталях та цивільних медичних закладах після надання невідкладної допомоги.

1. Мультидисциплінарний підхід та раннє втручання: українська система реабілітації активно переходить до мультидисциплінарної моделі, де відновленням пацієнта займається команда фахівців: лікар фізичної та реабілітаційної медицини, фізичний терапевт, ерготерапевт, протезист та психолог. Ключовим елементом є ранній початок реабілітації, що відбувається у гострому та післягострому періодах, щонайменше вирішальне значення, зокрема, для пацієнтів із політравмами, спінальними травмами та ампутаціями, оскільки дозволяє мінімізувати вторинні ускладнення та максимізувати функціональне відновлення. Нові стандарти реабілітаційної допомоги МОЗ засвідчують якісну трансформацію цієї сфери [3, с. 15].

2. Протезування та ортезування як технологічний пріоритет: через характер бойових дій, велика кількість ветеранів потребує високотехнологічного протезування. Держава гарантує ветеранам безоплатне забезпечення допоміжними засобами реабілітації. При цьому існує постійна потреба у залученні інноваційних технологій, включаючи біонічні протези та високофункціональні ортези, що вимагає співпраці з міжнародними центрами та розвитку власного виробництва. Протезування – це лише початок, після якого слідує тривалий період реабілітаційного супроводу для навчання користування протезом та відновлення ходи.

3. Роль адаптивного спорту: адаптивний спорт (зокрема, підготовка до «Ігор Нескорених») став одним із найпотужніших інструментів не лише фізичної, а й психологічної реабілітації. Спортивні змагання та тренування допомагають ветеранам відновити втрачені фізичні функції, подолати відчуття обмеженості та повернути самооцінку і соціальну активність, доводячи, що інвалідність не є вироком [1, с. 45].

II. Психологічне відновлення: зцілення невидимих ран

Психологічна допомога часто є найбільш критичним та найменш очевидним аспектом відновлення, оскільки має справу з «невидимими» травмами.

1. Подолання бойової психічної травми: тривале перебування у зоні бойових дій, свідчення жорстокості та втрата побратимів неминуче призводять до розвитку бойової психічної травми. Найпоширенішими наслідками є Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), високий рівень тривожності, порушення сну, депресивні стани та проблеми з управлінням гнівом. Метою психологічної реабілітації є не лише діагностика та лікування цих станів, а й запобігання саморуйнівній поведінці (зокрема, зловживанню алкоголем чи наркотиками) [2, с. 110].

2. Методи та формати надання допомоги: держава забезпечує безоплатну психологічну реабілітацію ветеранам та їхнім родинам, використовуючи науково обгрунтовані методики. В Україні активно застосовуються такі доказові підходи як когнітивно-поведінкова терапія (КПТ), десенсибілізація та переробка рухом очей (EMDR), а також різні форми арт-терапії та тілесно-орієнтованої терапії. Важливо, що допомога надається як індивідуально, так і в груповому форматі, який сприяє соціалізації та усвідомленню того, що пережитий досвід не є унікальним.

3. Соціальна та сімейна реінтеграція: психосоціальна адаптація є кінцевою метою відновлення. Часто психологічні проблеми ветерана впливають на його оточення, викликаючи напругу у сімейних стосунках. Тому вкрай важливим є залучення членів родини до реабілітаційного процесу. Спілкування за принципом «рівний-рівному» (peer-to-peer) також відіграє вирішальну роль, сприяючи подоланню відчуття ізоляції та зміцненню довіри [4, с. 201].

Висновок

Комплексне відновлення УБД в умовах триваючої війни є національною місією. Успіх цього процесу залежить від інтеграції зусиль на всіх рівнях: якісного медичного та фізичного відновлення у поєднанні з глибокою психологічною підтримкою. Україна активно розбудовує цю систему, але потрібне постійне розширення інфраструктури, фінансування та забезпечення доступу до найкращих світових практик. Зрештою, надання ветеранам можливості повернутися до повноцінного професійного та соціального життя є не просто соціальною пільгою, а вищим виявом поваги та вдячності за захист незалежності країни.

Список використаних джерел

1. Волошин В. В. Спортивна реабілітація як чинник соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2021. № 2. С. 42-49.

2. Луценко О. А., Коваленко С. В. Психологічна допомога військовослужбовцям із посттравматичними стресовими розладами: сучасні підходи. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2022. № 4. С. 108-115.

3. Нагорна А. В. Особливості організації медичної та психологічної реабілітації ветеранів війни в Україні в умовах воєнного стану. *Український медичний часопис*. 2023. Т. 17. № 1. С. 12-18.

4. Слюсаревський М. М., Завацький Ю. О. Проблеми реінтеграції та соціальної адаптації ветеранів війни: психологічний та соціологічний аспекти. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Психологічні науки. 2024. Вип. 1. С. 198-205.

TECHNICAL SCIENCES

INVESTIGATION OF PHYSICAL AND CHEMICAL INDICATORS FOR
ECOLOGICAL ASSESSMENT OF WATER QUALITY IN THE OGUZ-GABALA-
BAKU WATER PIPELINE

Fidan Yolchiyeva

Department of Ecological Chemistry, Doctoral Student
(Baku State University)

Water resources, especially drinking water reserves, play a crucial role in maintaining human health and environmental sustainability. In this regard, their protection and ecological assessment are among the key directions of the one healthy and planetary healthy concepts.

The one health concept emphasizes the interconnection between human health, animal health, and the environment, highlighting that the well-being of each depends on the others. The planetary health approach focuses on protecting natural ecosystems and planetary boundaries to ensure sustainable life and safe environmental conditions for future generations.

The drinking water supplied to the population of Baku comes from several different sources. Among these, the Oguz-Gabala-Baku water pipeline holds special importance, as it provides a significant portion of the city's potable water. Therefore, assessing and maintaining the ecological and chemical parameters of water serve as essential indicators for evaluating water quality and its compliance with ecological standards.

In this study, both the physical and chemical parameters of the Oguz-Gabala-Baku water pipeline were examined to assess its ecological condition. Samples were collected from the inlet, midstream, and outlet points of the pipeline, and the following key indicators were measured:

- pH (acidity and alkalinity)
- Electric Conductivity (EC)
- Turbidity
- Total Alkalinity (TA)
- Chlorides (Cl⁻)
- Sulfates (SO₄²⁻)
- Nitrates (NO₃⁻)

These parameters were analyzed to determine the physical and chemical quality of the water and to identify any potential deviations from ecological and health safety norms.

The obtained data were compared with the World Health Organization (WHO) standards and the European Union Water Framework Directive (Directive 98/83/EC) to assess compliance with international drinking water quality criteria. The results of

the analysis are presented in the following table, and their interpretation is following table, and their interpretation is provided in the subsequent discussion section.

Table 1.

Samples	Results						
	pH	Turbidity (NTU)	Electrical Conductivity ($\mu\text{S}/\text{cm}$)	Chlorides (mg/L)	Total Alkalinity (mg/L)	Sulfates (mg/L)	Nitrates (mg/L)
Inlet water	7.94	0.86	461	3.6	174	38	5.8
Outlet water	7.91	0.92	470	4.1	171	44	5.6
4 m depth	7.69	7.75	436	3.6	182	20	6.3
6 m depth	7.65	6.41	437	3.9	195	24	6.1
12 m depth	7.69	2.54	505	4.8	216	38	4.6
68 m depth	7.88	0.40	527	5.3	254	57	3.5
69 m depth	7.96	0.31	560	6.8	289	64	3.2

According to the results presented in Table 1, physical and chemical parameters of the Oguz-Gabala-Baku water pipeline demonstrate stable quality within international standards. A slight increase in electrical conductivity (from 461 to 560 $\mu\text{S}/\text{cm}$) and total alkalinity (from 174 to 289 mg/L) with depth suggests gradual enrichment of the water with mineral ions. The pH values (7.65-7.96) indicate a weakly alkaline nature, typical for groundwater. Turbidity decreases sharply with depth (from 7.75 NTU at 4 m to 0.31 NTU at 69 m). Confirming that deeper layers are clearer and less affected by suspended particles. The concentrations of chlorides, sulfates, and nitrates remain below the maximum permissible limits, indicating the absence of contamination from anthropogenic or agricultural sources.

Overall, the water samples collected from different depths of the Oguz-Gabala-Baku system comply with the WHO and EU Directive 98/83/EC standards for drinking water and demonstrate high ecological purity and stability.

Innovation Processes in Science and Education

Collection of abstracts

Responsible for computer typesetting – Serhii Onyshchenko

The authors are responsible for the selection, accuracy of the facts, quotations and other information

Printed from the original layout provided by the author

DEL c.z. Strojírenská 38, 591 01 Žďár nad Sázavou,

CZECH REPUBLIC